1974
Aralık
Sayı: 24
10 TL

yeni adımlar

aylık sanat ve siyaset dergisi

- bilimsel sosyalizmde üç akım
- büyük burjuvazi, küçük burjuvazi ve proletarya
- türkiye'de sosyalizmin teorik meseleleri
- toprak meselesi

nöbet

metin ilkin

10 lira

yeni adımlar

aylık sanat ve siyaset dergisi

Aralık 1974
Sayı : 24

Yönetim ve yazışma : Salkım Söğüt Sk. 20/9 Yerebatan — İstanbul / Baskı-dizgi : Latin Matbaası / Kapak basımı : Evren Ofset / İzmir dağıtım : DATİC / Ankara dağıtım : AYDIN KİTABEVİ / İstanbul dağıtım : DE—DA Cağaloğlu Yokuşu Kemaliye Han 4/14 / ABONE: YILLIĞI 100 / DIŞ ÜLKELER : YILLIĞI 200, Gönderilen yazılar basılsa da, basılmasa da geri verilmez. Abone ve havale: Orhan Suda, P.K. 1, Sirkeci-İstanbul.

Kurucuları :
Metin İlkin - Orhan Suda

Sahibi :
Orhan Suda

Yazı İşleri Sorumlusu :
Mehmet Çolak

Tarihi mücadelelerde partilerin boş sözleri ve niyetleri ile hakiki çıkarlarını; olmayı hayal ettikleri şey ile gerçekte, ne olduklarını birbirinden ayırdetmek gerekir.

Marx

Düşman karşısında hatalarımızı saklamamalıyız. Böyle bir şeyden korkan kimse devrimci değildir.

Lenin

Bir partinin işleyişi farklılaşmanın bir kriterini verir; parti ilerici döneminde «demokratik bir şekilde» (demokratik merkeziyetçilik yönünde) işler; parti gerici döneminde «bürokratik bir şekilde» (bürokratik merkeziyetçilik yönünde) işler. Bu ikinci durumda, parti,, basit bir uygulayıcıdır: teknik bakımdan bir polis organı haline gelmiştir ve onun «siyasî parti» adı, mitolojik nitelikte bir yakıştırmadan başka bir şey değildir.

Gramsci

İsaac Deutscher Türkçesi : ali duru

BİLİMSEL SOSYALİZMDE ÜÇ AKIM

Hegel bir yerde, her partinin ancak bölünmeye uğradığı zaman gerçek olduğunu söyler. Bu bir paradoks olmaktan çok, diyalektîk gerçekçiliği içinde sade ve derin bir düşüncedir. Her siyasî parti (ya da her felsefî düşünce ekolü), büyüdükçe ve geliştikçe, kendi içindeki ve çevresindeki çelişkileri günün birinde açığa vurmadan edemez ve bu çelişkileri ne kadar açığa vurursa özü ve hayatiyeti o kadar zenginleşir. Stalin'in **monolitik** (bölünmez, çelik) parti anlayışı, onun teröre dayanan ütopyası; kendini toplumun ve tarihin gerçekleri üzerinde gören ve her muhalefetten ya da her «sapma»dan ölesiye korkan bir diktatörün hülyasıydı. Stalin, hareketin kendisini ortadan kaldırarak, ona hayat hakkı tanımaksızın ve onu bir «aygıt» durumuna indirgeyerek komünist hareket içindeki çelişkileri «bertaraf etmeyi» başardı. Bununla beraber, çelişkiler, onun kendi politikasında, herkesce bilinen «sağ» ve «sol» zigzaglarıyla, iğri bir aynadan da olsa, yansımaya devam etti. Monolitik parti anlayışı, felsefî ve tarihî açıdan, kelimenin tam anlamıyla gerçek-dışı olduğu halde, sonuçlarının bizi hâlâ etkilediği uzun bir dönem boyunca, Sovyetler Birliği'ne ve milletlerarası komünizme siyasî bakımdan hâkim oldu. Sovyetler Bilriği'nde başlatılan Stalinciliği yerme mücadelesinden hemen sonra patlak veren Sovyet - Çin anlaşmazlığı, 1956'da Macaristan ve Polonya'daki ayaklanmalar «monolitikliğin» dağılmasında yeni bir safhayı işaret ediyordu. Milletlerarası komünist hareket, bir kere daha açıkça bölündü, bu bir gerçekti artık, Stalin dönemindeki gibi, sözde ve paravan bir hareket yerine, kendi kişiliğine ve bilincine kavuşmak için bir kere daha kendi bildiği yolda mücadeleye atıldı. Eğer bu değişiklik, yeterince gelişirse, kendi hakiki çelişkilerini ortaya koyarsa, ve

kendi benliğine kavuşursa, ayrılık ve bölünmenin sağlayacağı avantajlar gittikçe artarak kısa vadeli zararların (kayıpların) üstesinden gelecek ve komünistler anlayışlı, anti-komünistler ise sevinçli bir bekleyiş içinde bakışlarını bu noktaya çevireceklerdir.

1920'ler ve 1960'lar

Durumun mantığı, komünizmde sağ, merkez ve sol arasındaki geleneksel bölünmeleri yeniden yaratma eğilimindedir. Bu, hâlâ olgudan çok eğilim; hakikatten çok potansiyel niteliktir. Bunlar arasındaki sınır çizgileri çeşitli karşı akımlarca birbirine karıştırılmış ve bir belirsizlik sisi ile kaplanmıştır. Bundan dolayı, çağdaş komünizmdeki bu üç akımdan ancak şartlı olarak söze dilebilir: Mao'culuk solda, Kruçev'cilik merkezde, ve şekilsiz fakat etkileyici olan Tito, Togliatti ve bunların Sovyet blokundaki, adları pek duyulmamış birkaç taraftarı sağda. Böylece, ister istemez, 1920'lerin üç akımı akla geliyor: Buharin'ciler sağda, Stalin'ciler merkezde ve Troçkist'ler solda. Komünizm otuz yıl önce başgöstermiş büyük ideolojik bir tartışmayı, uzun bir aradan sonra, yeniden devreye sokarak başlatıyor. Partilerin tartışmalarda birbirlerini hakaret olsun diye, Troçki'cilik, Buharin'cilik ve Stalin'cilik ile suçlamaları boşuna değil. Fakat bu iki tartışmanın sürekliliği nasıl bir gerçektir? 1920'lerdeki bölünmelerin altında yatan sonuçlar ve ikilemler önemlerini ve güncelliklerini koruduklar ölçüde, şimdiki bölünmeler, billurlaşırsa, 1920'lerdeki bölünmelere tekabül edecek ve de gelişecektir. Eski tartışmalar, hâlâ çözüme bağlanmamış olan temel mesele etrafında, yani kapitalizmden sosyalizme geçiş meselesi etrafında çöreklenmişti. 1920'ler ileriye dönük büyük fikirlerin oluştuğu bir dönemdi ve lanetlenmiş ya da unutturulmuş bu fikirlerin birçoğu su yüzüne çıkıyor ve ilerde de uzun bir süre devam edeceğe benziyordu.

Bununla beraber, bu üç trendin sürekliliği, süreksizlik şeklinde tezahür ediyor ve şimdilik, bu tarafıyla öne çıkıyor. Bu arada çok şey değişti; genel tarihî durum, genel güçler dengesi, kapitalizm - sonrası toplumun sosyal yapısı, dünyanın sömürge ve yarı sömürge ülkeleri, komünist partilerin eylemlerinin oluştuğu şartlar ve bu partilerin kendi geleneklerinin çatısı... Tarihî gelişmenin örgüsü, sadece 1920'lerde bırakıldığı yerden alınamaz; çünkü onlar, aslında, orada bırakılmamışlardır. Bir nükleer güç olarak Sovyetler Birliği'nin yeni sorumlulukları, Çin devriminin zaferi ve bunun sağlamlaştırılması, devrimin başka yerlere yayılması, komünist hakimiyetindeki bütün ülkelerin gittikçe artan sınaî gelişimi, ve bu ülkelerin

birçoğunda çiftliklerin kollektifleştirilmesi, v.s., gibi meselelerde eski bölünmeler, yeni yada kısmen yeni bir sosyo-politik özle su yüzüne çıkıyorlar. 1920'lerde ileri sürülen kanıtların bir kısmı şimdi anlamsız görünebilir. Buharin, eğer hayatta olsa idi, bugün S.S.C.B.'de de, Çin'de de kapitalist veya özel çiftliklerin büyümesini yeğleyen bir politikanın sözcülüğünü yapamazdı (Öte yandan, Gomulka ve Tito'nun köylülerine karşı güttükleri politika ise, aslında, bir aşırı-Buharin'ciliktir). Bununla beraber, komünizmde objektif durumlardaki bu değişmelerden çok monolitik yeknesaklık dönemleri ağır basmaktadır ve de bunlar hâlâ, şu andaki tartışmaların karakterini ve üslûbunu belirlemektedir.

Gerçi komünizmin Mao'cu, Kruçef'ci ve Tito'cu sektörlerinin herbirinde Stalinciliğe karşı bir tepki gösterilmektedir ama bu, her sektörde farklı bir şekilde olmak üzere, yine Stalin'ci bir tutumla gerçekleştirilmektedir. 1920'lerde resmî bolşevizm, Lenin'ci ortodoksluğun şekillerini korurken bile, aslında, Leninizme karşı tepki göstermişti. Şimdi de tıpkı 1920'lerdeki gibi, hareketin, kendi geçmişi ve geleceği ile ilgisini kesmekte olduğunu görüyoruz. Her ki durumda da geçmişin ve geleceğin özü yeni safhada olumlu ya da olumsuz bir şekilde yansımaktadır.

Leninci gelenek iki temel üzerine kurulmuştur: Devrimci enternasyonalizm ve proletarya demokrasisi. Leninci enternasyonalizme karşı, Stalin ve Buharin, tek ülkede sosyalizmi ve Rus devriminin, millî planda, kendi kendine yeterli olduğunu ileri sürdüler, ve yeni doktrinlerini eskisine bağlı olarak haklı göstermek zorunda kaldılar. Kendi millî komünizm damgalarını, bolşevik enternasyonalizmi geleneğine vurdular. Aynı şekilde, içerde hiçbir muhalefete hak tanımayan Stalinci monolitik parti anlayışı, komünistlerin tartışmaya sürekli bir şekilde katılmalarını sağlayan leninist **demokratik** merkeziyetçilik ile ve hatta Sovyet Cumhuriyeti'nin ilk pleb demokrasisiyle bile bağdaşmıyordu. Bolşevik düşünce ve eylem alışkanlıklarının tümünün, parti Stalinci ideale uygun hale gelmeden önce, tahrif yada tahrib edilmesi gerekiyordu. Bu, gerçekleşene kadar eski demokratik alışkanlıklar hâlâ devam etmekteydi. 1920'lerin sonuna dek parti, Sağ, Merkez ve Sol olmak üzere bölünmüş ve bölünme gene de tabiî ve meşrû diye kabul edilmişti. Stalin, büyük tartışmanın meşruluğunu mesele haline getirmeyi henüz göze alamamıştı. O kadar yaygın olan ve hayatî önem taşıyan parti içi hürriyet ve proletarya demokrasinin kalıntısı Stalin döneminde tamamen yok edilmişti.

Şimdiki durum 1920'lerdeki durumun büyük ölçüde tersine çevrilmiş halidir. Kendi görünüşünü kendi şekillendiren yeni bir komünist enternasyonalizmi, Stalin döneminde gelişen millî bencilliğin kabuğunu henüz kırmaktadır. Bunun yanı sıra, yeni bir fikir oluşmakta, tartışma ve muhalefete doğru yeni bir eğilim belirmekte, parti için hürriyete ve sosyalist demokrasiye bir susamışlık görülmektedir. Fakat bunların hepsi hâlâ Stalinci totaliter disiplinin alışkanlıklarının sınırları içerisindedir. Komünizmdeki son büyük tartışmadan hemen hemen kırk yıl sonra tartışmanın yenilenmesi komünistlere korkutucu bir şok ve fazlaca gayrimeşru birşey olarak görünmüştür. Yani, hâlâ Stalincilik ağır başmaktadır ve de komünist partilerin bundan kendilerini kurtarmaları çok zordur.

Kılk Yıllık Çatışma

Çin-Sovyet uyuşmazlığındaki hakiki sebepleri ideolojik ve taktik oyunlardan ayırarak elemek pek de kolay değil. İşin en komik taraflarından biri de, Stalin'in baş yardımcılarından ve Büyük Temizliğin yöneticisi Kruşçef şimdi komünizmi Stalinci katılıktan kurtarma arzusuyla sesini yükseltirken, Stalinciliğe bağlılığı çok yüzeyde kalan Mao Çe-Tung'un Stalinci ortadoksluğun koruyucusu olarak ortaya çıkmasıdır.

Pekin ve Moskova arasındaki söz konusu anlaşmazlık 1958 yılının öncelerine kadar uzanmaktadır ve zaten son beş yıl boyunca, komünist saflarda **bu anlaşmazlığı duymayan kalmamıştır.** Bu yıllarda Moskova ve Pekin'in demeçlerindeki «ideolojik» gel-gitlerinin değişimini izleyen herkes bunun böyle olduğunu bilmektedir (1). Bu, aralarındaki ayrılıkları komünist kadro ve saflardan devamlı olarak gizleyen Stalinci ekol içinde yetişmiş liderlerin açık tartışmadan hiç hoşlanmadıklarının ve bundan fazlasıyle korktuklarının bir kanıtıdır. Böyle bir şey, ancak ketum bir oligarşinin yönettiği bir hareketin içinde mümkün olabilirdi. Ama sonunda ne oldu? Ayrılıklar resmî bir şekilde açığa vurulduğunda Sovyet ve Çin partileri arasındaki uçurum oldukça belirli ve hemen hemen uzlaştırılamaz bir görünümdeydi. Her iki taraf da «birlik» ve monolitiklik hayalini devam ettirmeye çaba harcadılar; fakat hayalcilik, ilkeler ve çıkarlar arasındaki temel uzlaşmazlığın açığa çıkmasını önleyemezdi. Artan uzlaşmazlık, görünürde gerilimin artmasına ve en sonunda muhtemel bir patlama noktasına doğru gelişmesine yol açtı. Şimdi Kruçefçi veya Maocuların en aptalı dahi anlamalıdır ki, eğer karşılıklı tartışmalar işin başından

beri açık olarak yürütülse idi her iki taraf da rasyonel bir çözüm tarzının tartışılması için şu anda sahip oldukları şanstan daha fazla bir şansa sahip olabileceklerdi ve de bu, olayların yatıştırılmasını sağlıyamasa da, en azından bu olayları tanımaya ve kendi kafalarında aydınlığa kavuşmasına yardım edebilecekti.

Buna rağmen, Kruçef'çiler ve Mao'cular şimdi de hakikatle yüzleşmekten ve onu açıklamaktan ürkmektedirler. Tartışırlarken ,âdeta korkudan titrercesine, sanki partilerin kutsal kanununa karşı büyük bir günah işlemişçesine konuşuyorlar. Moskova ve Pekin'in 1958'den beri aralarının açık olduğunu söylemek hakikatin sadece bir kısmıdır. Daha önce açılıp kapanan birçok dönem olmakla beraber, çatışmanın bu safhasında başlatılan neydi? **Çin devrimi ile Sovyet bürokrasisi** arasındaki **temel antagonizmanın kırk yıllık bir geçmişi vardır.** Bu durum, 1920'lerin ortalarında, Çin komünistlerinin bağımsızlık mücadelelerinden ümidi kesen Stalin ve Buharin'in onları Kuomintag içinde kalmaya, Kuomintan'ın disiplinini kabul etmeye ve Çan Kay-Şek'in emirlerine boyun eğmeye zorlaması ve böylece, **1927 harakiri**'sinin hazırlanması ile ortaya çıkmaya başlamıştı. Sonra, Moskova Tek Ülkede Sosyalizm görüşüne bağlandığından, Çin devrimini, kendisinin şüpheli **hikmet-i hükümet'ine** milli bencilliğine ve diplomatik çıkarlarına feda etti. Hemen hemen kırk yıl sonra şimdi, Çin'de diğer bir devrim fırtınasının ardından ve Moskova'da Stalincilikten oldukça bir uzakalşmadan sonra, çatışmanın odak noktası yine aynı kalmakta; Moskova hâlâ kendi **hikmet-i hükümet**'i için Çinlilerden ideolojik ve politik bir haraç koparmanın yollarını aramaktadır.

Mao'culuk ve Stalin'cilik

Burada, Leninizm-sonrası S.S.C.B. ve Çin komünizmi arasındaki karanlık ilişkilerin hikâyesini anlatacak değiliz. Bu konuda, 1930'lar boyunca Stalin'in, Mao Çe-Tung'u inkâr edemeyişini, ona karşı büyük bir müttefik gibi mi davranacağına yoksa doktrine karşı çıkan lanetolası biri gözüyle mi bakacağına hiçbir zaman kesinlikle karar veremeyişini, Yenan dönemi boyunca, Çinli Partizanların Sovyetlerden çok az bir yardım alabilmesi ve 1948'de Mao'nun, Stalin'in kesin uyarılarına rağmen, zafere ulaşmak için Çin'de bir iç savaşa başlamaya karar verişini hatırlatmak yeterlidir. İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, Sovyet işgal kuvvetleri, Mançurya'daki sınaî do-

natımı S.S.C.B.'nin «savaş tazminatı» olarak ele geçirdiğinde, Çinliler, Stalinci millî bencilliğin bütün ağırlığını üzerlerinde hissettiler. Bu dönemde Japonların, Çin'in sınaî varlığını tahrip etmelerinden sonra Mançurya, bu ülkenin geriye kalan tek büyük sanayi merkeziydi. Stalin, Mao'nun iktidara gelişinden sonra da Sovyet - Çin Anonim Şirketi yoluyla Çin ekonomisine sızma ve onu kontrol altına alma yollarını aramaya devam etti. Bu eylemlerin her biri, Çin devriminin çıkarlarına ve Çinlilerin onuruna inen ağır darbelerdi. Mao ve yoldaşları bir protesto için çok güçsüz olduklarından bu darbeleri kinci bir sessizlik içinde kabullendiler. İç savaş sırasında Amerika'nın işe karışması üzerine Çinliler Sovyetlerden yardım sağlıyabileceklerini düşünerek Stalinci ortadoksluğu sineye çektiler. Pratikte Mao, Stalinci dogmayı ve Stalin'in buyruklarını pek dikkate almıyarak kendi taktik ve stratejilerini uyguladı. Fakat Mao ve arkadaşları afaroz olmamak ve ülkelerindeki hareketin bağımsızlığını korumak için Stalin'in devam eden «İdeolojik» şantajlarına teslim olarak Halkların Babası'na hürmette kusur etmediler.

Bununla beraber, Mao'nun ortodoks görüşleri, oportünist niteliklerine rağmen, çok geniş kapsamlı sonuçlar doğurdu. Yalancıktan inanma, Maocu kutsal yasanın ve adaletin bir parçası oldu. Bu durum, Moskova Stalinci politikadan uzaklaşma çabalarına giriştiğinde kendini gösterdi. Mao, Sovyet Komünist Partisi XX. Kongresindeki konuşmasında, o zamanlar Moskova'da herkesin, hatta Molotov ve Keganoviç'in bile unuttuğu, bir zamanların «Markx - Engels - Lenin - Stalin» formülünün mucizevî başarılarını dile getiren pek ender liderlerden birisiydi. Kruçef'in yukarda sözünü ettiğimiz «gizli konuşması» Mao'da tam bir sürpriz ve de şok etkisi yarattı. Bundan hemen sonra Mao ve yoldaşları Stalinci politikadan uzaklaşma siyaseti ile bağdaşır görünmeye başladılar. Çinliler, Moskova'daki «yeni akım»ın kendi ihtiyaçlarına ve özlemlerine denk geldiğini anlamazlıktan gelemezlerdi.

«Yeni akım» Moskova'nın «Sosyalist blok» üzerindeki kesin hâkimiyetine son veriyor, sosyalist blok içindeki bütün ülkelerin eşit olduğunu ima ediyor ve S.S.C.B.'nin, büyük müttefikine karşı saygılı davranacağını gösteriyordu. Bundan böyle Mao, Kruşçef'in 1955'te Belgrad'a Tito'dan özür dilemeye gitmesine ve 1956 Ekiminde Moskova'da meydan okuyuşundan sonra, Gomulka'nın ardındaki Çin etkisinin engellenmesine karşı çıkmadı Ayrıca, Mao XX. Kongrenin yarattığı şokun etkisini üzerinden atarak, kendi partisi içinde Stalinci politikadan

uzaklaşma hareketine girişti ve Çin'de «Yüz Çiçek Açsın» kampanyasını ilân etti. Bu, komünist dünyanın birçok yerinde, bugüne kadar girişilen Stalinci politikadan uzaklaşma çabalarının çeşitli yönlerden en radikal bir denemesi olarak kalmıştır.

Mao, Stalinciliği, Kruşçef'in putları yıkama davranışından daha az ürkütücü ve daha az melodrama kaçan bir şekilde, ama derinlemesine eleştirirken aynı zamanda Stalinci monolitik parti anlayışını da reddetmekle son derece rizikolu bir işe atılmış oluyordu. Mao, bu müthiş reformlardan, başarılabildiği takdirde, Çin'e Sovyetlerde var olduğu bilinen özgürlükten çok daha fazlasını getirebilecek bir hareket diye sözediyordu. Mao, Lenin'in de vaktiyle işaret ettiği gibi, işçilere, grev yapmayı da kapsayan her türlü eylemle savunmalarına imkân tanınması gerektiğini ileri sürdü. Böylece, Mao bütün tek parti sistemine büyük bir soru işareti koyuyor ve Mao'culuk bu safhada, gerçekten «revizyonizm»in sınırına erişiyordu.

Yüz Çiçeğin solmasından hemen sonra bir «tasfiye» kampanyası başlatılarak Mao'culuk tekrar Stalinci ortodoksluğa büründü. Bu ani değişiklik neyle açıklanabilirdi ki? Batılı yorumculara göre, Yüz Çiçek Kampanyası, muhtelif unsurları açığa çıkarıp onları daha kolay ezebilmek amacıyle, yapılan bir oyundur - Şüpheyle karşılanması gereken bir yorumdur bu. Yüz Çiçek döneminde yansıyan düşünce trendi, çok etkili, kendi özüne çok uygundu ve Mao'nun, Polonya'daki anti-Stalinizm hareketini teşvik etmesinden ibaretti (2). Fakat, ne yazık ki, Çinliler davranışlarını inandırıcı bir şekilde açıklayıp, bunu açıksözlülükle ortaya koyamadılar. Besbelli ki Yüz Çiçek Kampanyası'nın, bu kampanyadan sonraki dönemlerde Çin'in politikası üzerinde sarsıcı bir etkisi olmuş ve Mao kendi verdiği sözlerin sonuçlarından korkmaya başlamıştı. Bununla beraber, Mao, devrimden sekiz yıl sonra, rejimin tabandan gelecek eleştirilere dayanacak kadar tahkim edildiğini, hatta bundan yarar sağlıyabileceğini umarak, partiyi ve milleti vakur bir eda ile yeni özgürlükten yararlanmaya çağırdı. Yüz Çiçek Kampanyasının hemen her yönünde var olan bu umut pek de temelsiz sayılmayabilirdi. Bu sekiz yıl içinde Çin, tarihinde görülmemiş bir ekonomik gelişmeye ulaştı; milyonlarca işçi ve yüzmilyonlarca köylü için hayat şartları oldukça düzeldi; ve hükümet, burjuvazinin düşmanlığını azaltmak, onu bertaraf etmek için elinden geleni yaptı. Mao'nun hükümeti çeşitli sebeplerden dolayı, ilk birkaç yılda, Lenin'in sahip olduğundan daha fazla şansa sahipti; ve ülkenin ekonomik kaynaklarından yararlanabilme ve bünyesindeki sosyal sınıflarla başa çıkabil-

me meselesini daha rasyonel olarak çözümleme imkânını buldu. İç savaş sonu Rusyasında yönetenlerle yönetilenler arasında, N.E.P.'in bile kapatamadığı geniş bir uçurum açılmıştı. Oysa Çin'de böyle bir durum yoktu.

Aydın, köylü ve işçi hatta parti üyleri arasında bile Yüz Çiçek Kampanyası'na karşı (son derece şiddetli ve ne yazık ki, ne yönden gelirse gelsin, rejime karşı olan her türlü eleştiriye düşman bir kampanyaydı) gösterilen tepki Mao ve arkadaşlarını ülkenin ilân edilen seviyede bir özgürlüğe henüz hazır olmadığı düşüncesine sevketti. Onların bu kadar çabuk korkup korkmadığına; tüm eleştirilerin hükümet için gerçekten büyük bir tehlike haline gelip gelmediğine; eleştiri ve düşmanlık şeklinde gelişen geniş desteğe güvenip güvenemiyeceklerine tarihçiler karar verecektir. Her devrim sırasında böyle kritik ve acıklı anlar görülmüştür -benzer durum 1921 ilkbaharında ve 1923 sonbaharında Rusya'da da vardı- Devrim hükümeti, gerçek veya görünürdeki tecrit edilmişlikten ürkünce, yönetimi demok ratik bir şekilde yürütemiyeceğine karar vermiş ve gücünü otoriter yoldan sağlamlaştırmaya kalkışmıştır. Bu, Mao ve yoldaşlarının 1957 yazında yapmaya karar verdikleri şeyin aynıdır ve onlar bu andan itibaren Stalincilikten uzaklaşma politikasının aleyhine dönmüşler; ve bu tarihten itibaren, yeni hürriyetten sosyalist olmayan burjuva ve gerici unsurların hatta bundan parti içinde Sol Kanad'ın değil, Sağ Kanad'ın yararlandığını ileri sürerek bu tutum değişikliğini haklı göstermeye kalkışmışlardır. Böylece, bütün başarılarına rağmen ülke içindeki siyasî dengenin, devrimin **sosyalist** amacını köstekledigini ve Çin toplumun niteliği bakımından -köylülüğün hâkim oluşu, işçi sınıfının güçsüzlüğü, eski aydınların muhafazakârlığı- bu durumun hâlâ devam etmekte olduğunu söylemek istediler.

Mao'cular, Stalincilikten uzaklaşma politikasının S.S.C.B.'nde ve milletlerarası alanda aynı etkileri yarattığı sonucuna vardılar. Macaristan'daki iç savaş, bu durumda onları haklı çıkardı. Mao'cular bu olaydan, Stalincilikten uzaklaşma çabalarının Macaristan'ı karşı-devrimin kıyısına kadar getirdiği ve böyle bir durumun Negy gibi sağcıların ve oportünist komünistlerin, Sosyal Demokrat ve köylü partilerini kapatarak Macaristan'ı «Sosyalist Kamp»ın dışına attığı sonucunu çıkardılar. Aynı anda Moskova'da Molotov ve Kaganovich aynı anlamda şeyler söylüyorlar: Stalincilikten uzaklaşma politikasının tüm Sovyet blokunda bir çatlama meydana getireceğine işaret ederek bunu durdurmanın zamanının geldiğini belirtiyorlardı. Stalinciliği yıkma politikasına karşı çıkan Ruslar ve Çinliler

arasında bir koalisyon var olduğu halde ya da var olması gerekirken, Kruşçef önceden davranarak bunu «liberasyon»a bir engel diye nitelendirmeyi başarmış, Çin'e yardımı arttırarak bu ülkenin nükleer gücünü geliştirmesine ve hatta atom silâhlarıyla donatmaya söz vermiş, Mao'nun dostluğunu kazanmıştır. Kruşçef ancak ülkesinde kendisine karşı olanları saf dışı ettikten sonra Mao ile bir çatışmanın rizikosunu göze almış, yine de bunu açıkça ortaya koymaya cesaret edememişti.

Gerek Mao gerekse Kruşçef, farklı ve hatta birbiriyle çelişen iç baskılar altında bir bakıma kendi karakterlerine ters düşecek şekilde hareket etmişlerdi. S.S.C.B.'de toplumun modernleşmesi, ve kamu mülkiyeti esasına göre, planlı bir şekilde sanayileşmesi ve kitle eğitiminin gelişmesi sonunda, Stalinci yönetim metodu, çağ dışı, tahammül edilemez bir niteliğe bürünmüştü. Terör ve temizlik hareketleri terkedildiği, Stalincilik bir muhalefet merkezi yaratmaksızın ortadan kaldırıldığı için, Stalin taraftarları gözden düştüler, ve yarı şüpheli yarı gerçek bir şekilde onun mirasını kendiliklerinden reddettiler. Kruşçef, Stalinciliğe karşı bu ani değişikliğin bir tesadüf eseri, sözcüsü haline geliyordu. Fakat, bu tesadüf sonunda, tarihî bir «zaruret»; dayanılmaz bir sosyal ve politik ihtiyaç ortaya çıkıyordu.

Öte yandan, sanayi bakımından geri bir ülke olarak kalmıştır. (Sovyetler Birliği'nde nüfusun sadece % 40'ının tarımda çalışmasına karşılık) Çin'in nüfusunun beşte dördünü teşkil eden ilkel, eğitimsiz köylüler köhnemiş araçlarla bu alanda çalışıyorlardı. Bugünkü Çin sanayi işçileri, muhtemelen, çoğu köylülerin arasından devşirildiğinden, tıpkı 1930 öncesinde Sovyet işçi sınıfı gibi, şehirlerdeki sanayileşmeyi ve sosyalist bilinçlenmeyi geciktiren bir seviyedeydi. «İlkel sosyalist birikim» metotları, ataerkil kuralları, sihir ve ayin karışımı marksizm leninizm ile Mao'culuk, devrimin ve barbar bir geriliğin ürünü olan Stalincilikdi. Bununla beraber, Mao'culuğu Stalin'cilikle bir tutmanın gereği yoktur. Farklılıklar açıkça görülmektedir: Mao'culuk, Stalin'ciliğe özgü korkunç gerilimli tartışmalarla kalbura çevrilmemiş, aynı anormal korku içinde yetişmemiş, aynı vahşi teröre ve Büyük Temizlik hareketlerine başvurmamış ve devrimci özünü çirkin bir şekilde tahrif etmemişti. Şüphesiz Çin, kapitalizmin devrildiği ilk ülke değildi ve bu ülkenin millî gelenekleri ve kültürü, Rusya'nınkilerden farklıydı. Eğer Stalin, Lenin ve Korkunç İvan'ın mirasçısı idiyse, Mao da Leninizm'i Konfüçyüs'çülük ve eski hâkim sınıfların düşünce tarzı ile birleştiren bir önderdi.

Bütün bu farklılıklar var olmakla beraber, bugünkü Mao'culuk ile Stalin'cilik arasında, kökleri devrimin sosyalist mücadelesi ve toplumun ilkel, prekapitalist yapısı arasındaki çelişkide yatan inkâr edilemez benzerlikler de vardır. Ve Stalin'cilikten bütün sapmalarına ve onu aşmak için sarfettiği geçici çabaya rağmen Mao, Stalin'ciliğin ötesine geçmeyi başaramamış; buna ne zaman kalkışsa, panik içinde geri çekilmiş ve sonunda, Stalin'ci ortodoksluğun bir savunucusu olarak ortaya çıkmıştır (3).

Sol'un ve Sağ'ın belirgin özellikleri

Bugün Rus, Çin, Yugoslav, Polonya, Romen ve diğer çeşitli millî partiler arasında ayrılıklar meydana gelmektedir. Bununla beraber her parti kendi millî monolitik yapısını korumaya devam etmektedir. Her parti kendi yanılmaz liderine sahiptir. -ki Yugoslav partisi bu konuda diğer partilerden daha da ileri gitmiştir.- Hepsi ayrılıklarla kalbura dönmüş; fakat hiçbir yerde bu ayrılıkların açıkça ortaya konması hoşgörü ile karşılanmamıştır. Şimdiye kadar bu konuda hiçbir mesele, bir kere bile açıkça tartışılma imkânını bulamamıştır. Bunların «Parti içi hayatın Leninci normlarına dönüş» konusundaki böbürlenmeleri boşunadır, buna inanmak ancak gerçeklerden habersiz olmakla mümkündür; çünkü Lenin'e hemen hemen her parti kurultayında yakın arkadaşları ve delegeler tarafından - bazen en önemli konularda aleyhine oy verilerek - açıkça karşı çıkılmıştır. Stalin'in [ölümünden] on bir yıl sonra, bürokratik kademeler, komünist partilerde - yegâne karar organları - olarak kalmıştır. Bürokratik kademeler, bu üstünlüklerini kıskançlıkla korumuşlar ve kitleleri buna karıştırmamışlarlar, böylece yanılmaz liderler ve onların yüce yargıçları durumunu devam ettirmişlerdir. Aynı zamanda partiler arası tartışmaların, mücadelelerin kapsamı ve şiddeti gittikçe artarak her parti içinde kaynaşmaya ve muhalefete yol açmıştır. Bütün mesele bunlardan hangisinin ne kadar bir süre için geçici bir çözüme bağlanacağı, hafifletileceği ya da örtbas edileceği ve milletlerarası farklılaşmaların -yani üç akımın- her millî yapı içinde ne zaman ve nasıl yansıtılabileceği idi.

Nedir Sol, Sağ ve Merkez'in özellikleri? Maocular solu kendilerinin temsil ettiğini iddia ediyorlar. İleride bu iddianın hangi açıdan haklı görülebileceğine değineceğiz. Fakat şurası muhakkak ki, onların Stalinci ortadoksluk ve disiplin konusundaki direnmeleri, her şeyden çok, bürokratik muhafazakârlığın

bir ifadesidir (Stalin öncesi komünizmde, sol gurubun bürokrasiye karşı olması ve «proletarya demokrasisini» savunması bir rastlantı sonucu değildir). Bu bakış açısından Kruşçef'çiliğin, Stalin'cilikten uzaklaşma politikası, her halde, en azından bugünkü komünist hareketin her türlü sol unsurunun ihtiyaçla rına cevap verecektir. Bu tüm kaypaklığına ve demagojik oyunlarına rağmen, kitleleri bağımsız politik düşünce doğrultusunda harekete geçirecek, onlara yeni gelişmeleri sunacak ve bu böylece, yeni sorulara yol açarak kendilerine güvenlerini kazandıracaktır.

Bir başka kriter de devrim sonrası toplumda komünistlerin ekonomik imtiyazlara karşı olan tutumları ile ilgili olan bölünmedir. Burada da bölünmenin sınırları belirsizdir. Sovyet komünist partisi, Stalin'in ölümünden sonra, kitlelerin bazı eşitlikçi isteklerini dikkate almak zorunda kaldı; ve ücretlerle aylıklar arasındaki büyük farklar azaltıldı. Öte yandan, Mao'cu rejim, imtiyazların S.S.C.B.'inde Stalin döneminde ulaştığı hayret verici boyutlara ulaşmasına hatta Sovyetler Birliğinde bugün bilinen ücret farlılıklarına bile göz yumar görünmemektedir. Sovyet bloku içinde yer alan diğer ülkelerle ilgili bir genelleme yapmak zordur; meselâ Polonya ekonomisi, ekonomik imtiyazlardan olduğu kadar ücret ve aylık farklılaşmasından da mustarip görünmektedir. Hâkim gruplar, her yerde, sosyal tabakalaşmayı ve hatta millî ücret yapısını açıklamayı reddetmektedirler; başka hiç kimse bu konuda Çinliler kadar ağzı sıkı olamaz. Heryerde toplumun üst ve alt tabakası arasındaki zıtlıkların oldukça kesinleşerek gün ışığına çıktığı açık olarak görülmektedir.

Sadece bir önemli alanda, komünizmin milletlerarası politika stratejisinde bölünme belirli bir durum almıştır; gerçekten Kruşçef Merkez'de; Tito, Togliatti ve Sovyet blokundaki taraftarları Sağ'da yer alırken Çinliler de Sol'u temsil eder hale geldiler (4). Mao'cular Sovyet diplomasisinin yöneticilerine ve Kruşçef'in «Barış içinde birarada yaşama» önerisine çattılar. Onların iddiaları aşırı-radikal (ya da Rusların dediği gibi «maceracı») bulundu; Çinliler, ilk başlarda barış içinde birarada yaşamanın çeşitli imkânlarını reddederek Moskova'yı sağ bir çizgi izlemekle suçladılar ve sanki nükleer bir felâketin tehlikesini görmemezlikten gelme niyetindeydiler. Bununla beraber yakın zamanlarda bu tür demeçlerin tonunu hafiflettiler; fakat yine de Moskova'nın Silâhların Kontrolu Anlaşması'nı kınar, bunun yerine dünya savaşına karşı tek garanti olarak nükleer silâhsızlanmayı talep ederken bu tür demeç-

lerine devam ettiler: Tam ve süreklı bir nükleer silâhsızlanma garantisinin hiçbir şekilde sağlanamıyacağı açıktı. Dünya savaşı hâlâ klasik silâhlarla başlatılabilir ve büyük nükleer güçlerden herbiri süratle nükleer donatımlarını yenileyebilirlerdi. Bu açıdan Çinliler, Kruşçef'i Silâhların Kontrolü Anlaşmasını imzalıyarak «pasifist bir yanılgıyı genişletmekle» suçlarlarken kendileri daha büyük bir yanılgıyı körükliyerek tutarsız birşeyi savunuyorlardı. İki taraf da, hiçbir abartmaya kaçmaksızın, Silâhların Kontrolü Anlaşmasını kabul edebilirdi (5).

Bununla beraber Mao'cular, Kruvçef'in Batı ile ittifak kurmaya çalıştığı, bu açıdan Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki devrimci hareketlerin feda edildiği ve Batı'daki komünist partilerinin sınıf mücadelesi ilkesine göre değil, Moskova'nın diplomatik çıkarlarına göre yönetildiklerini ileri sürerek gereksiz yere, «sert bir dil» kullanmaktadırlar. Pekin'in bu dedikleri, Kruşçef'in bahsettiği «Kapitalizmden sosyalizme barışçı bir yoldan geçiş» ve Togliatti ile Thorez'in kastettikleri «parlamenter yoldan sosyalizme ulaşma» açısından ele alındığında, doğrudur. Sovyetler'in, sömürge ve yarı sömürge halkların silâhlı bir devrim olmaksızın, «millî burjuvazi»lerinin önderliğinde tam bir politik ve ekonomik bağımsızlıklarına, barışçı yoldan ulaşabileceklerini söylemeleri de buna sebebdir. Mao, bu zirve toplantılarında Kruşçef'in Birleşik Devletler'in gönlünü almanın maliyetini Sovyet blokunun ve diğer az gelişmiş ülkelerin (Irak, Kongo, Cezayir, Küba) sırtından ödeneceği endişesiyle Kruşçef'in zirve diplomasisine karşı idi. - Çinlilere göre - Kruşçef bazen, Küba'da olduğu gibi, gereksiz provokasyonlardan sonra Eisenhower ve Kennedy'ye gereksiz tavizler verdi. General de Gaulle'ün Fransız halkının güvenine lâyık bir millî lider olduğunu söyleyen; ve böylece, Cezayir bağımsızlık savaşına yardım açısından hiçbir şeyi yapmıyan Fransız komünistlerinin moral bozukluğuna katkıda bulunan Kruşçef değil miydi? Ayrıca Kruşçef'i etkisi altındaki İtalyan Komünist Partisi kendisini burjuvaziye, Vatikan'a ve hatta NATO'ya sevdirme çabalarını göstermemiş miydi? Togliatti, Eisenhower'in İtalya'yı son ziyaretinde partisine Roma caddelerinde kitle halinde toplanmalarını söylememiş miydi? Ve Kruşçef, Orta Doğu'da Afrika'da ve Lâtin Amerika'da Nasır'ı, Kasım'ı ve tabii ki Nehru'yu destekliyerek devrim ateşini söndürmeye kalkışarak bu ülkelerin komünist partilerini şaşkınlığa uğratmamış mıydı?

Bu, altından kalkılması güç bir suçlamalar listesidir. Kruşçef'in buna cevabı, ancak ılımlılığın barışı sağlayabileceği ve

S.S.C.B.'nin de Çinlilerin yaptığı gibi dışarıdaki her devrimci hareketi «sorumsuzca» cesaretlendirdiği takdirde bunun milletlerarası gerilimi arttıracağı ve bir dünya savaşını davet edeceğidir. Çinliler ise, Komünist hareketin oldukça atılgan davrandığında ve devrimin genişliyerek yayıldığında A.B.D. ve NATO'nun güçsüzleştirilmiş, karşı bir hareketten yoksun bırakılmış olacağına ve de böylece dünya savaşı çıkması tehlikesinden yararlanmanın muhtemelen daha azalmış olacağına işaret etmektedirler. (Bu konuya açıklık getirmek amacıyla Batı'da dayanıklı, **açıktan açığa** bir komünist hükümet politikasını savunanlar ile müzakere ve sınırlı anlaşma görüşünde olanlar arasında bir tartışma sürmektedir) Böylece, Çinliler'e göre, barış içinde bir arada yaşamanın ilginç olmaması söz konusu değildir. Öte yandan, nükleer silâhların herhangi bir saldırıda sert bir cevap olarak kullanılmasını Kruşçef önleyemez ve de ayrıca Mao'nun (ki o şu anda nükleer silâha sahip de değil) nükleer silâhları kullanmaya Kruşçef'ten daha fazla istekli olduğunu zannetmek için sebep yoktur. Muhtemel bir dünya savaşının önlenmesinin nasıl sağlanacağı konusundaki tartışma, daha ziyade, Kruşçef'in söylediği ya da imâ ettiği komünizmin kendi-kendisiyle sınırlanmış durumuyla, veya Mao'nun kabul ettiği devrimin yayılması durumuyla ilgili mesele üzerindedir.

Burada çatışma (anlaşmazlık) gerçekte, 1920'lerin büyük tartışması ile ilgilidir; ve bu tartışmanın yankıları, bazı değişikliklere rağmen, Pekin ile Moskova arasında sürekli bir şekilde yansımıştır. Kruşçef Stalinci gelenek içinde konuşur ve hareket ederken Mao istemiyerek belki de farkında olmaksızın, Staline' ve milletlerarası komünizm açısından tek ülkede sosyalizm uygulamasına karşı Troçki'nin ileri sürdüğü kanıtları ortaya koymaktadır. Kruşçef de Mao da fikirlerinin daha önce söylenenlerin bir yansıması olduğunu, kendilerinin bunu tekrarladıklarını **ısrarla** reddetmektedirler. Kruşçef (ki kendisi bunu Lenin'in de ilerisi için kabul ettiğini belirtir) barış içinde bir arada yaşamayı Stalin'in değil kendisinin ortaya attığını iddia ederken, Mao da savunduğu şeylerin, Stalinci politikanın bir devamı olduğunu belirtiyordu. Kruşçef, Stalinciliği yerme çabalarını, Mao da, Stalinci Ortodoksluğu yerleştirme çabalarını haklı göstermek için, geçmişi tahrif ediyordu.

Stalin'in de, Kruşçef'in kastettiği anlamda, milletlerarası komünizmi kendi **hikmet-i hükümetine** bağımlı kılma şeklindeki barış içinde bir arada yaşama politikasını başlattığı ve devam ettirdiği bir gerçektir. Çan Kay-Şek ile dostluğu; onun La-

val ile imzaladığı ve Halk Cephesi tarafından desteklenen 1935 Paktı; İspanyol komünistleri ve G.P.U. (Sovyet Gizli Polisi. ç. n.) yoluyla İspanyol Devrimini «burjuva demokratik» bir çizgide tutmaya karar vermesi; Hitler'le 1939'da yaptığı anlaşma; Churchill ve Roosevelt ile yaptığı Tahran ve Yalta anlaşmaları; ve de Fransız ve İtalyan Komünist Partilerinin ılımlı (De Gaulle ve Badoglio taraftarı) politikaları onun barış içinde bir arada yaşama politikasının başlıca uygulamalarıydı. Bütün değişen şartlara rağmen Kruşçef'in bu konudaki uygulamaları, bundan pek farklı değildi. O da «maceracılık» ve «oportünizm» arasında mekik dokuyarak Stalin modelini izledi. (Kruşçef de Stalin'in 1938'de Berlin'in ablukası sırasında yaptığı gibi Küba'da ABD'yi ilk önce kuşattı sonra da bu işten vazgeçti. Öte yandan, Kruşçef'çiliğe karşı Mao'cuların yönelttikleri suçlamalar ile, Troçki, Zinoviev, Kamanev ve Radek tarafından Stalin'in Komintern yönetimine karşı yapılan suçlamalar arasındaki sebeplerin aynı olup olmadığı araştırılabilir. Şu farkla ki, Mao tartışmada çok daha kaba, Batı'yı bilme ve anlama bakımından oldukça yetersiz ve Batı'da bulunan çok sayıda Çin taraftarına öyle gelmese de, Doğu üsluplu ve bozuk aksanlıdır (6).

«İdeoloji» ve «Millî güç» politikası

Fakat bu çatışmanın gerçekten ideolojik bir niteliği var mıdır diye sorulabilir. Bu çatışma, milletlerarası komünizm ve devrim yaklaşımlarının gerçek farklılıklarını yansıtmakta mıdır? Yoksa Mao'cular milletlerarası devrimciliği sadece kendi millî ihtiraslarını gerçekleştirmede bir paravana olarak mı kullanmaktadırlar? Kruşçef'in Çin'i atom silâhları ile donatmayı reddetmesi, onun Mao düşmanlığının gerçek sebebi değil midir?

«İdeoloji» ve «millî ihtiraslar» arasındaki bu çelişkinin daha çok sunî olduğu söylenebilir. Şüphesiz, bütün bürokratik kademeler iktidar politikalarına «millî büyüklüğü» (kibirliliği) aşılamak eğilimindedirler. Bu, Mao-cular için olduğu kadar, hasımları için de bir gerçek diye kabul edilebilir.

Stalincilik sadece en saf millî komünizmi temsil etmekle kalmadı - Stalincilik, Titoculuktan 25 yıl öncesinde; bütün komünist partileri için millî komünizmin bir ekolü haline gelmişti. Hatta şimdi de Elbe'den Çin Denizine kadar her komünist parti, ülkesindeki kendi «sosyalizmini» hayal etmekte-

dir (7). Hakikaten, Stalin bütün partileri sadece kendi hikmet-i hükümet'ine hizmete koşmuştur. Fakat neden sonra onun elleri gevşeyip koşum çözüldüğünde, her parti kendi milliyetçi yön ve eğilimlerini göstermeye başlamıştır. Hepsi milletlerarası bütünün bir parçası olarak kabul edilen bu unsurlar çevrelerindeki her merkezkaç kuvvete karşı direnme konusunda birleşmektedirler; ama bu arada da eski rejimde varolan millî kan davalarının hepsi onların «sosyalizm»ine aktarılmaktadır. Bu, Mao'cular için olduğu kadar, muarızları için de, doğru olabilir - bundan dolayıdır ki, Çinliler devamlı olarak Rusya'dan yakınmakta ve sınır çatışmaları patlak vermektedir.

Fakat bu, hakikatin sadece bir yüzüdür. Liderlerinin şimdiye kadar millî iktidar politikasına çok az önem verdiği Çin Halk Cumhuriyeti'nin milletlerarası durumu açısından en önemli mesele, devrimin yayılmasının onların gerçek millî güvenliğinin tek dayanak noktası görünümünde oluşudur. Batı tarafından ablukaya alınarak tecrid edilen, kendisine karşı yarı-boykot uygulanan bu ülke, dikbaşlılığından dolayı, bu sefer de S.S.C.B.'ince boykot edileceği için yakın ya da uzak ülkelerdeki ayaklanmalarla, Batı'nın emperyalist gücünün kırılabileceğini, bunların «Sosyalist kamp»a yeni üyeler kazandırarak, kampı genişleteceğini ve böylelikle, bu alanda Sovyet hâkimiyetine son vereceklerini umuyorlardı.

Eğer başka birşey yoksa - gerçi bunun dışında da birçok şey vardır - sadece millî çıkarlar Mao'cuları devrimci enternasyonalizme itmektedir. Ve «ideoloji»leri, millî ihtiraslarının paravanası olsa bile, hâlâ kendi özünü, önemini ve görünümünü korumaktadır. Prensliklerin, şehirlerin ve ruhban hiyerarşinin, Avrupa'nın havasını dinî öğretiler ve teolojik kanunlar kargaşası ile dolduran Reform'da, Karşı-reform'da ve Protestanlığın bitmez tükenmez kavgalarında bir sürü millî ihtiras, bir sürü küçük çıkar hesapları yatmıyor muydu? Luther, Kalvin, Zwingli, Papalar ve Cizvitlerin kendi aralarındaki mücadelede kullandıkları ideolojik terimleri sadece ve sadece vülger-marksistler anlamsız bulabilirler. Fikirler ancak kitlelerce benimsenince maddi güç haline gelirler. Ve Mao'cular, gelecekteki sebepler ve sınırlamalar ne olursa olsun, devrimci enternasyonalizmi, Lenin döneminden bu yana kimsenin yapamadığı bir şekilde milyonların kafasına işlemektedirler.

Onların Kruşçef'e karşı tutumlarının dünya ölçüsündeki tarihî anlamı burada yatmaktadır.

Bunları söylerken, «sebepleri ve sınırlamaları» iyice tart-

malıyız. Pekin şimdi en önemli Komünist Partilerin, bütün Stalin sonrası dönemini ve hatta bazen Stalin döneminin son yıllarını da kapsayan geçmişlerini mahkûm etmektedirler. Onların bütün suçlamaları, Kruşçef'çiliğin, komünist hareketi yozlaştırdığı, az gelişmiş ülkelerde devrimi durdurmaya yaradığı ve başta Fransızlar ve İtalyanlar olmak üzere batılı komünistleri burjuva - emperyalist hâkim sınıflarla işbirliğine ittiği esasına dayanmaktadır.

Fakat Mao'cular bugüne kadar neredeydiler diye sorulabilir. Niçin ta 1963 yazına kadar sesleri çıkmamıştır? Açıkçası, kendi devrimleri için savaşırken, güçlerini artırıp pekiştirirken bu meseleyle pek ilgilenemediler; ve belki de söyleyeceklerini Stalin döneminin bitiminden önce söyleyemiyorlardı. Peki son on yıl içindeki suskunluklarını nasıl haklı gösterebileceklerdir? Eğer milletlerarası komünizmin Moskova tarafından yozlaştırıldığı hakkında söyledikleri doğruysa - ki şüphesiz çoğu doğrudur - bu suskunlukları, hiç de onların yürekliliğinin bir belirtisi olarak görünmemektedir.

Kruşçefçilik bütün dünyadaki komünist partilerinin moralini bozmuşsa, Maocular da bu suskun tutumlarıyla buna katkıda bulunmuşlardır. Moskova, Orta-Doğu'da olduğu gibi, diplomatik sebeplerden dolayı devrimci hareketi baltaladı ise, onlar da bu davranışları ile ona istedikleri gibi davranma serbestisini tanımışlardır. Yoksa seksen komünist partisinin arasıra yaptığı toplantılarda kırgınlıklarını dile getirip bunları Sovyet Prezidium'una gizli raporlarla ileterek canlarını korumayı mı düşünüyorlardı? (8)

Pekin, Kruşçef'in oportünizmini, onun son günlerinde ilân etmeyi yeğledi. Komünist partileri, Nâsır, Kâsım, Sukarno ve benzerlerine ümit bağlayınca, Stalin sonrası ilk dönemde Uzak ve Orta-Doğu'da ve Afrika'daki devrimci hareketlerin çoğu başıbozuk bir hal aldı. Eski sömürgelerin ve yarı-sömürgelerin çoğunda belirli bir denge kurulmuştu; yakında kopması beklenen ve son on yıldaki devrim dalgasıyla kıyaslanabilecek yeni bir devrim dalgasını ima eden hiçbir şey yoktu. «Millî burjuvazi»nin liderleri hemen heryerde dizginleri ellerinde tutuyorlardı ve de 1950'lerde iktidar mücadelesinde bir şansa sahip olabilen mahalli komünistler, böyle bir şansa muhtemelen pek yakında sahip olamayacaklardı. Gerçekten Afrika - Asya devriminin söndüğü dönemde Çinliler yaptıkları konuşmalarda komünizmin savunulması politikası konusunda ahkâm kesiyorlar; ve eski Komintern'in aşırı-radikalleri gibi, onlar da, eğriyi doğrudan ayırdedebilecek gibi görünmüyorlardı.

Sonuç : Pata!

Çeşitli ayrılıklar geçici bir süre için, telgraf çekerek ve biribirlerine karşı avantajlı durum kollayarak taktik oyunlar içinde örtbas edilddi. Pekin ile Moskova'nın arasının açılmasından altı ay sonra, durum açmaza girdi. Asya'nın Komünist Partileri; Maoculuğu gittikçe artan bir ölçüde destekliyorlardı. (Kruşçefçiler tarafından yönetilen Hint Komünist Partisi hariç. Ama yine de Maocular bu partinin üyeleri arasında sağlam destekler buldular.) Batı komünist partilerindeki akımlar Maoculuğa karşı olmakla beraber, Mao'culuk burada ikinci derece bir hareket olarak kendini hissettirmiştir. Azgelişmiş ülkelerdeki komünist olmayan radikaller, onların hareketlerine ihtiyatla yaklaştılar (Castro bir ara Çin taraftarı gibi görünmekle beraber Moskova'yı ziyaretten sonra Kruşçef'i hararetle övmüştür ve şimdi de istemeye istemeye bir tarafı tutmuştur.)

Bölünmenin ana hattının doğrudan doğruya Doğu ile Batı arasından geçmesi (Batı burada S.S.C.B.'ni de içermektedir) tartışmanın mahiyetindeki bir yansımadır: bölünmenin bir tarafında S.S.C.B.'ne bağlı partiler ile, Batının «refah devleti» ve kapitalist başarıya **«intibak»** etmiş partiler; diğer tarafında da, «azgelişmiş» dünyanın çözümlenmemiş bir sürü problemi ile karşı karşıya olan partiler yer almaktadır. Bu kutuplaşma, beyaz ve renkli komünistler arasında bir ilk antagonizmayı geliştirerek açığa çıkarma tehlikesini doğuracaktır. Bu tür bir bölünmeyi devam ettirmeyi ne Pekin ne de Moskova göze alabilir, ne de bunu önlemeye güçleri yeter. Kruşçef, Mao'culuğun afaroz edilmesi amacıyle milletlerarası bir konferans düzenlediğinde, böyle bir şeyden umudunu kesmek ya da bunu hasıraltı etmek zorunda kalacaktır.

Açıkça görülmektedir ki, Asyalı komünistler; bir afarozu onaylamıyacaklardır.

Öyleyse Togliatti ve Gomulka gibi Kruşçef taraftarlarının bu konuda isteksiz gözükmelerine sebep neydi? Sovyet blokunun içindeki ve dışındaki komünistlerin, sağ kanadı tekrar Stalinciliğe dönecek diye korkmaları ve Sol'a karşı başlatılacak olan bir sindirme hareketinin Sağ'cı bir niteliğe bürünebileceğini düşünmeleri buna sebep oluyordu. Sağ ve Merkez arasındaki bu umulmadık bölünmedeki gizli ayrılık, Mao'culukla bu iki gurup arasında bir uçurum doğmasına yol açarken, bu iki grubu da Mao'culardan uzaklaştırıcı bir şekle bürünüyordu.

Böylece milletlerüstü monolitiklik, millî bir yön izleyerek tam orta yerinden ikiye bölünüyordu. Komünist partiler artık birbirlerine hiçbir enternasyonalist bağ ile bağlı değildiler. Kökü eski Komintern'de olan koca bürokratik yapı millî görünümler içinde eridi. Fakat bu görünümlerin herbiri hâlâ kendi içlerinde monolitik niteliklerini koruyorlardı. Olayların gelişimi giderek güçleşebilirdi - ya da bu sadece komünizmin Stalinci kalıp içinde kemikleşmesi ile yeni bir temel üzerinde tekrardan biçimlendirilmesi arasında bir geçiş dönemeci olabilir - İşin en önemli yanı, yeni fikirlerin millî monolitik'leri kıracak güçte olup olmadığı yani bu hareketi tekrardan kurmanın sağlanıp sağlanamıyacağıdır. Eski mekanik disiplin ve suskunluk içindeki **CPS**, Komintern ve Kominform'un Stalinci çatısı altında buna kendiliğinden uyuyordu; bunlar, günümüzde çatışma halinde görünen milletlerarası komünizme tamamen ters düşüyorlardı. Acaba parti üyeleri, biribirleriyle durmadan boğuşan yanılmaz şeflerinin peşinden giderlerken hareketin derin aksaklıklarını kavrayıp ve ancak her parti içinde serbestçe yapılacak olan açık tartışmaların bunu düzeltebileceğini anlamıyacaklar mıdır? Bu soruyu cevaplamak için komünist harekette son bürokratik soysuzlaşmadan bu yana ne kadar bir yaratıcı gücün kaldığını sormak gerekmektedir. Acaba bu kadar uzun bir süre Stalinci **Hyde** tarafından karanlığa gömülen komünist **Jekyll,** kendi özgeçmişine dönebilecek midir? Eğer her parti, şimdiye kadar olduğu gibi ancak kendi iç çelişkilerini - yapıcı bir şekilde - açığa vurarak bölündüğünde gerçek bir parti oluyorsa, bugünkü komünist hareket hâlâ tastamam gerçekleşememiştir. Fakat bu böyle devam edemez. Hareket ilerideki bölünmelerde tüm gerçekliğine ulaşacak ve birliği iç demokrasi aracılığı ile yeniden gerçekleştirecektir. Bu, hareketin tüm ciddi meselelerinin, geçmişinin ve geleceğinin kısıtlanmamış bir şekilde tartışılmasıyle olacaktır. Aksi halde hareket Stalincilikten miras kalan kalıbından kurtulamayacak; ve kendi merkezkaç güçlerinin harekete geçmesiyle dağılacaktır.

DİPNOTLARI

(1) Sadece Batı diplomasisi, özellikle Dışişleri Bakanlıkları ve Çin uzmanları, her Çin-Rus çatışmasının, Kruşçefçi propagandanın bir «uydurması» olduğu görüşünün, kendilerini yanıltmak ve «Batının dikkatini dağıtmak» için

ortaya atıldığını şüpheyle karşıladılar. Bu, bir Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün, benim Çin-Rus çatışmaları hakkında Amerikan basınında çıkan açıklamalarımdan çok önce olmayan bir tarihteki tanımlamasıdır.

(2) Bu ayrıca Mao'nun Stalinciliğe karşı kafasında beliren tereddütleri ile de bağdaşmaktadır. Çin Politbürosu şimdi, 1949 veya 1950'de herhangi bir yer veya kurumun yaşayan komünist liderlerden herhangi birinin adı ile anılmasının yasakladıklarını açıklıyordu. Bu, çok gizli bir karardı ve gizli olarak kalması gerekirdi; S.S.C.B.'nin hemen hemen her yerinde Stalin, Molotov, Kaganovich veya Voroshilov'un isimlerinin baş ağrıttığı bir dönemde bu son derece keskin bir Karşı-Stalinci hareketti.

(3) Mao'cuların, Stalin'e karşı tutumlarındaki belirsizlik, henüz açıklığa kavuşmamıştır. Bir Peking Review'da «Stalin meselesi .... hâlâ tartışma konusudur», ve de «bu mesele üzerinde, bu yüzyılda muhtemelen kesin bir yargıya varılamıyacaktır» denmektedir- Ve bunlar Stalin'in yüceltilmesine ayrılmış bir makalede söylenmektedir.

(4) Sağ, bir noktaya kadar, köylüden, burjuvazi artıklarından ve aydınlardan gelen şiddetli anti-komünist baskılar için « transmisyon kayışı » vazifesi gördüğünden, Sovyet bloku içindeki ülkelerde oldukça etkilidir. Fakat bu Sağ organize olmamış, kötü bilinen, şekilsiz birşeydir; onun sözcüleri, kendilerini onunla özdeşleştirmekten kaçınırlar. Gomulka ve Kadar gibi parti liderleri kendilerini Sağ ile Merkez arasında, belirsiz bir yere koyarlar. Sovyetler Birliği'nde Sağ, her yerde olduğundan çok daha şekilsizdir; bu unsurlar ısrarla gizli kalmayı yeğlemekte ve merkez'i daima baskıları altında tutmaktadırlar. Buna benzer ilişki, 1920'lerin ortalarında Buharinci'lerle Stalinci'ler arasında vardı.

Sağ hakiki revizyonist uygulamaların paralelindeki Kruşçefçi Merkez politikası tarafından ancak istemiye istemiye kabul edilmektedir; fakat bunların tercih ettikleri «barış içinde birarada yaşama» ilkesi, Kruşçef'in diplomatik zigzag'larından çok daha dürüstçedir. S.S.C.B. ve Sovyet blokunun dünya devrimci hareketlerinden açıkça ayrılması; Leninci emperyalizm teorisinin ve Leninciliğin diğer «eskimiş» kısımlarının «çarpıcı» bir şekilde inkâr edilmesi; savaş sonrası dönemde Batı kapitalizminin «istik-

rarlı»lığının açıkça onaylanması; ve sonuç olarak Batı'nın komünist partilerinin sol reformist partiler haline sokulması burada belirtilebilir.

Katıksız bir millî komünizm, Merkez'den çok Sağ'a uygun gelir; ve bu durum, onun milletlerarası komünizmin içinde bir akım olarak kendini kabul ettirmesini çok güç, hatta imkânsız kılar. Togliatti'nin «çok merkeziyetçiliği»nin gerçek anlamını kazanması ve Tito'nun, dünyanın bloklar halinde bölünmesini redderek Tito'culuğu milletlerarası alanda yaymaya çalışması bu bağlam içinde ele alınmalıdır. (Millî Komünist Partiler hiçbir enternasyonalist şekle bürünemezler).

Sağ unsurlar şimdiye kadarki «Sovyet hegemonyası» na kesinlikle karşı oldukları gibi, Kruşçef'in konformizmine de bir dereceye kadar itiraz ediyorlar; bununla beraber, Kruşçef Mao'ya karşı olduğu için, ortaklık kurarlarken bunu, giriştikleri harekete milletlerarası bir disiplinin yeniden empoze edilmesini istemediklerinden yapmaktadırlar.

(5) Tabii ki, Kruşçef'in propagandacıları bunu kötü ve gülünç bir şekilde abarttılar. Silâhların Kontrolü yeni bir dönemin açılışına uygun bir biçimde davul çalınarak kutlandı. Fakat sonradan davul çalmak onların daima çalmayı öğrendikleri bir araç oldu.

(6) Pekin'in açık yanılgılarından biri, Tito'nun Yugoslavya'da kapitalizmi restore ettiği konusunda direnmesidir. Yoksa ona garezi mi var?

(7) Bu Sovyet ve Doğu Avrupa bütünleşmesi (COMECON) meselesi karşısında zorlu bir engeldir. Bugün Çinliler de kendi bağımsız ekonomik politikalarından sözetmektedirler. Sovyet ablukasının onları kendi öz kaynaklarına yönelttiği tabii ki doğrudur. Fakat, tamamen Stalinci bir tutumla, çok gerekli şeyleri seve seve yapıyorlarmış, ve sosyalizmin bu çatısı altında eski Çin Seddi'ni yeniden kurmaya çalışıyorlarmış izlenimini veriyorlar. Buna karşı Kruşçef, sosyalist kamp içinde «milletlerarası işbölümü» nün gittikçe artan önemi üzerinde durmaktadır. Bu görüş Stalin döneminde - Troçkist bir sapma olarak nitelendirilerek - afaroz edilmişti. Kruşçef eğer sosyalist kampın direnen üyelerine karşı ekonomik misillemeleri bu kadar sık kullanmasa idi, getirdiği değişiklikler çok daha

inandırıcı olabilirdi. Büyük Rus şövenizmi, bürokratik denetim ve milletlerarası işbölümü böylesine biraraya getirilemezdi.

(8) Mao'cuların, Sovyet bloku dışında en büyük komünist partinin liderleri olan Endonezyalı dostlarına ne tavsiye ettikleri merak edilebilir. Acaba Pekin onları Sukarno.yu desteklemeye devam etmeye mi zorlamıştır (tıpkı Stalin'in bir defasında Çinlileri Çan Kay-Şek'i desteklemeye zorlaması gibi)? Yoksa onları Sukarno'nun sahte Bonapartçı diktatörlüğünü devirmeye ve devrimi gerçekleştirmeye çalışmaları için cesaretlendirmiş miydi?

Abidin Nesimî

TÜRKİYE'DE SOSYALİZMİN TEORİK MESELELERİ

IV

Her hangi bir sosyal olayı (Mesela, Türkiye'de sosyalist eylemi) teorik olarak inceleyebilmek için şu iki hususu açıklığa kavuşturmak gerekir.

1 — Sosyal olayı hangi sosyal güçler yaratmaktadır? Diğer bir deyimle, sosyal olayın sınıfsal karakteri nedir? Buna sosyal olayın anatomisi denir.

2 — Sosyal olay ne için ve nasıl cereyan etmektedir? Buna sosyal olayın fizyolojisi denir.

Sosyal olayın fizyolojisini, onun anatomisi saptar. Ve bu iki husus karşılıklı etki-tepki ile bir diftonk teşkil eder.

Şimdi, Türkiye'yi dünyadan tecrid ederek, redörleri hesaba katmadan, sosyalist eylemin morfolojisini ve fizyolojisini saptıyalım, diftongumuzu kuralım:

Türkiye'de Sosyalizmin Morfolojisi

Şimdi, Türkiye'de sosyalizmi kimlerin savunduğunu, sosyalist mücadeleyi kimlerin yaptığını araştıralım:

Türkiye'de sosyalizm için savaşan tüzel kişilikler şunlardır :

1 — Öğretmen ve öğrenci dernekleri,
2 — Mühendis, mimar odaları,

3 — İlerici yazarlar, dernekler, bir kısım barolar,
4 — Gazeteci sendikaları,
5 — En son ve en hafif ses tonu ile işçi sendikaları...

Gerçek kişi olarak sosyalizmi savunanlar: Teknokrat ve bürokrat adayları, bürokrat ve teknokratlar, ilerici aydınlar ve üniversite asistanları, ve sayıca en az olan işçilerdir.

Batıda ise sosyalizmi savunanların başında işçiler gelir. Şimdi bu iki morfolojiyi ve onun fizyolojilerini saptıyalım:

Türkiye sosyalizminin morfolojisi, dolaylı olarak, **Mehrwert**'i yaratanlar ve ondan dolaylı olarak pay alanlardır.

Batı sosyalizminin morfolojisi doğrudan doğruya Mehrwert'i yaratanlar ve ondan doğrudan doğruya pay alanlardır.

Bu iki farklı anatominin fizyolojisi de farklı olacaktır : Türkiye sosyalizminin fizyolojisi Bürokratik sosyalizm, Batı sosyalizminin fizyolojisi bilimsel sosyalistlik olacaktır.

Buna göre bilimsel sosyalistlik, Mehrwert'i yaratanların, onu kaldırma çabasıdır.

Bürokratik sosyalistlik ise, dolaylı olarak Mehrwert'i yaratanların doğrudan Mehrwert'i yarattırma ve ona sahip olma hareketidir.

Türkiye'de Sosyalizmin Fizyolojisi

Batı sosyalizminin anatomisi Mehrwert'i yaratanlardır, fizyolojisi ise Mehrwert'i kaldırmadır.

Oysa Türkiye'de sosyalist anatomi, dolaylı olarak Mehrwert'i yaratanlar ile ondan pay alanlardır. O halde Türkiye'de sosyalizmin fizyolojisinin amacı :

1 — Mehrwert'i dolaylı olarak yaratanları, doğrudan doğruya Mehrwert yaratıcı hale getirme; diğer bir deyimle, teknokratı, bürokratın egemenliğinden çıkarıp doğrudan doğruya teşebbüs sahibi ile karşı karşıya getirmedir.

2 — Mehrwert'ten pay alanları, Mehrwert'e el koyma biçimine getirmedir.

1 — Mehrwert'i dolaylı olarak diğer bir deyimle bürokrat ve teknokrat ikilisinin kapitalisti, ortadan kaldırması ve kendilerini onların yerine ikame ettirmesidir. Yaratanları doğrudan doğruya Mehrwert yaratır biçime getirmeyi teorik ola-

rak «Marksçı Açıdan Kapitalizmin Analizi» kitabında inceledim. Şimdi bunu Türkiye'ye nasıl uygulanabileceğini gösterelim:

Dolaylı olarak Mehrwert'i yaratanlar bürokratlar ve teknokratlardı; bunları doğrudan doğruya üretime katma eğilimi Millî Eğitim Bakanlığından alma, onu döner sermayeli bir kuruluş haline getirme, sağlığı sağlık bakanlığından alma, onu döner sermayeli sosyal sigortalar kurumuna bağlama, yurt savunmasını Millî Savunma Bakanlığı'ndan alarak döner sermayeli üretici bir ordu kurmadır. Mesela :

Tonguç Baba'nın Köy Enstitüleri, C. Tural'ın müstahsil ordu denemeleri, C. Madanoğlu'nun Millî Ordu önerileri, sağlığın sosyalizasyonu... v.b. hareketler... Bunlar da son tahlilde; eğitimin, yurt savunmasının, sağlığın üretime bağlanması, üretim içinde, üretim ile beraber bu hususların gerçekleştirilmesi, diğer bir deyimle Mehrwert'i dolaylı olarak yaratanların doğrudan doğruya Mehrwert'i yaratanlar olmasıdır.

Bu hareketler sosyalist hareketler değildir. Zira Mehrwert'i kaldırmağa yönelik değildir. Bazı kişilerin Tonguç Baba'yı, Cemal Tural'ı, Cemal Madanoğlu'nu, H. A. Yücel'i sosyalist saymaları isabetsizdir. Bunlar, dolaylı olarak Mehrwert'i yaratanları doğrudan doğruya Mehrwert yaratır hale getirme istekleridir. Amma onların bunun bilincine varmış olup olmadıkları konusu ayrı bir inceleme olabilir.

Pek doğaldır ki, Mehrwert'i kaldırma çabasının vücud bulabilmesi için dolaylı olarak Mehrwert'i yaratanların, doğrudan doğruya Mehrwert yaratır hale gelmeleri bir aşamadır, ilerici bir çabadır. Sosyalistlerin bu hareketleri desteklemeleri gerekir. Zira, ileride sosyalistler iktidara geldikleri zaman kolaylıkla sosyalist kuruluşa geçebileceklerdir.

2 — Mehrwert'ten pay alanların Mehrwert'e el koymaları, son tahlilde 1) Mehrwert'in kamulaştırılması, 2) Üretim güçlerine (Tabiat, emek, sermaye) el koymalarıdır.

«Marksist açıdan, kapitalizmin analizi» kitabımızda Mehrwert'ten nasıl pay alındığını açıklamıştık. Buna göre; Mehrwert'in kamulaştırılması demek, kapitalisti kaldırmak onun yerine bürokratı ikame etmek, gündelikçi işçiyi yine gündelikçi olarak bırakmaktır. Bu arada işçinin daha yüksek gündelik alması, yada kârdan işçiye ikramiyeler verilmesi sistemin niteliğini değiştirmez. Bu üretim tarzı, sosyalist değil kapitalist üretim tarzıdır. Bu da üretim araçlarının devletleştirilmesi ile gerçekleşir.

Üretim araçlarının devletleştirilmesi sosyalistlik değildir. Üretim araçlarının kooperatifleştirilmesi de sosyalistlik değildir. Üretim araçlarının kollektifleştirilmesi sosyalistliktir.

Üretim güçlerine el konulması, halen üretim güçlerine sahip olanların tasfiyesi, istiklâlci harekettir. Bunu biraz açıklığa kavuşturalım: Üretim güçlerine el koyma, son tahlilde; ham maddeye sahip olanın üretim malı üretenlerin egemenliğinden kurtulmasıdır. Bu da ülkenin istiklâle kavuşması demektir.

Şimdi ilk önce Mehrwert'in kaldırılmasını, ondan sonra da ham madde üreticilerinin, üretim malı üreticilerinden ayrılmasını inceliyeceğiz :

Demek ki Bürokratik sosyalistlik: a) Kamulaştırıcıdır, b) ayrılıkçıdır «Egemen Milletçi»dir.

Bilimsel sosyalistlik, a) Millileştiricidir, b) bütünleştiricidir «Birleşmiş Milletçi»dir.

Bürokratik Sosyalistlikle, bilimsel sosyalistliğin ayıracı

Şimdi bu iki sosyalistlik arasındaki ayrıntıyı, ilk önce kamulaştırma açısından ele alalım:

Kamulaştırma demek, üretim araçlarını, değerini vererek veya tazminat vererek devlete mal etmedir.

Millileştirme ise üretim araçlarını millete maletmedir.

Bürokratik sosyalistlik kamulaştırmaya, bilimsel sosyalistlik millileştirmeye dayanır. Şimdi bu iki sosyalistliği şema halinde gösterelim :

Bürokratik sosyalistlik	**Bilimsel Sosyalistlik**
Üretim araçlarını kamulaştırma	Üretim araçlarını millileştirme
Devlet mülkiyeti	Müşterek mülkiyet
Mehrwertin kamulaştırılması	Mehrwertin kaldırılması
Bürokratik merkeziyetçilik	Demokratik merkeziyetçilik
Bürokrasinin egemenliği	Emekçi halkın egemenliği

Mehrwert'in kamulaştırılmasının sosyalistlik olmadığını Türkiye'den örneklerle açıklayalım. Türkiye'de devlet mülkiyeti çabalarının maddi ürünleri Sümerbank, Etibank, iktisadi devlet teşekkülleri ve nihayet bahtsız Türkofis denemesidir. Şimdi bu kurumların daha yaygınlaştığını ,bunların dışında kurumlar olmadığını, yalnızca devlet mülkiyetinin geçerli olduğunu varsayalım. Acaba bu takdirde, Türkiye sosyalist ol-

muş olacak mıdır? — Elbette hayır! Çünkü: Kapitalizm vardır. Fakat, özel teşebbüsçü kapitalist yoktur. Gündelikçi ışçi yine gündelikçi işçi olarak kalacaktır. Fakat kapitalistin yerini bürokrat alacaktır. Bu takdirde durum kapitalistsiz bir kapitalizm olacaktır. Kapitalizm geçerli kalacaktır. Kapitalistin yerini bürokrat almış olacaktır.

Bu durum işçi için bir özellik taşımaz. Fakat kapitalist ve bürokrat için bir özellik taşır. Kapitalist, kapitalizm elden gidiyor -Sosyalizm geliyor feryadile- anti-sosyalist güçlerden; bürokrat da - kapitalizm gidiyor - sosyalizm geliyor feryadile sosyalist güçlerden kendine yardımcı arayacaktır.

Hemen şunu söyleyelim ki ne kapitalist, kapitalizm gidiyor feryadile anti-sosyalist güçlerden, ne de bürokrat sosyalizm geliyor feryadiyle sosyalist güçlerden kendine uzun sürede bir yardımcı bulur. Çünkü:

Anti-sosyalist güçler, yani Mehrwertten pay alan «Rantiye, tefeci» Mehrwertin kamulaştırılmasıyle, bürokrattan, dalavere yoluyla yüksek istimlâk bedelleri alacaktır. Örneğin: İngiltere'de İşçi Partisinin iflas halindeki bu müesseseleri yüksek fiyatlarla istimlak etmesi, bizde C.H.P.'nin süresi bitmek üzere olan ve tesislerini bedava Türkiye Cumhuriyetine teslim etme zorunda bulunan yabancı şirketleri istimlâk etmesi, ve tarihî «rachat» rezaletini irtikap etmesi gibi.

Sosyalist güçler de bürokratların sosyalizmi getireceğiz aldatmacasına uzun süre kanamazlar.

Kapitalistin yerini bürokrat almakla ne kapitalizm gider, ne de sosyalizm gelir. Kapitalizm kendine yabancılaşır, devlet kapitalizmi şeklini alır.

Batı'da genellikle bürokratlar ve dolaylı olarak üretime katılanlar, doğrudan doğruya üretime katılan sınıfların arasındaki çelişkide sınıflardan birinin veya bir kaçının yanında yer alırlar. Diğer bir deyimle, sınıf çatışmasına dolaylı olarak katılırlar.

Bir bürokratik sosyalizme öncülük etmezler. Batıda bürokratik sosyalistliği iktidardaki sosyalist parti bürokrasisi temsil eder. Bilimsel sosyalist partiler iktidara gelmeden önce, Mehrwert'i kaldıracaklarını savunurlar. İktidara gelince, yeteri bir bilinç katına ulaşmamışlarsa demokratik merkeziyetçilik, bürokratik merkeziyetçiliğe dönüşür. Rejim niteliğini yitirir.

Türkiye'ye gelince: Türkiye'de sosyalizmi bürokratlar ile teknokratlar temsil eder. İşçilere dayanan sosyalizm önemsizdir. 1920-1924'de önemli varlık gösteren Komünist Partisi de işçilere dayanmıyordu. Bunlar Ankos şirketi müstahdemleri idiler. Ankos şirketi kapanınca, bu hareket öldü, gitti.

1946'da beliren iki sosyalist Partiden biri ustalara, diğeri de aydınlarla lumpen proletaryaya dayanıyordu. C.H.P. terörü olmasaydı, ustalara dayanan parti demokratik sola, aydın - lumpen ittifakına dayanan parti de uzuvlarına ayrılacaktı. Şöyle ki: 1946'da sosyalizme yakınlık gösteren işçiler sosyalizmden, devlet yardımına dayanan üretim kooperatifçiliğini anlıyorlardı. Bunun en açık örneği; **Türkiye Sosyalist Partisi**'ne bağlı sendikalara yada **Türkiye Emekçi - Köylü Sosyalist Partisi**'ne bağlı sendikalara, akın halinde (kırk, elli bin kişi halinde) işçilerin kaydolması, bunların ertesi hafta kaydoldukları sosyalist sendikayı terk etmeleri, diğer sosyalist sendikaya yazılmaları, üçüncü haftada da ikinci yazıldıkları sendikayı, işçilerin önemli bir kısmının terk etmeleri ya ilk yazıldığı sendikaya dönmeleri ya da sendikasız ve partisiz kalmayı tercih etmeleridir.

Ancak, Türkiye yeni sanayileşen bir ülke olduğu için, ve Türkiye Sosyalist Partisi'nin yönetici işçi liderleri mesleklerinin ustaları olduğu için, 1950'den sonra sınıf değiştirmişler, işveren olmuşlardı. Hüsamettin Özdoğu Usta, Süleyman Taki Usta, Hüseyin Bozkurt Usta, İhsan Usta, Zeki Ural Usta gibi. Şimdi 1946 Türkiye Sosyalist Partisi mensuplarından eser kalmamıştır. Buna karşılık aydınlarla, lümpen proleterlere dayanan emekçi - köylü sosyalist partisinde ise aydınlarla lümpenlerin ittifakı kopmuştur. Lümpenler, bürokrasi ile birleşmişler, provokasyonlara malzeme olmuşlardır.

Batıdaki bürokratların fonksiyoner olmaları, bizde ise bürotratların ve onların adaylarının sınıf çatışmasında doğrudan doğruya görev almaları, bir sınıf olma niteliği göstermeleri, millî gelire doğrudan doğruya katkıda bulunmalarındandır.

Şimdi, bu hususu açığa çıkaralım:

Türkiye'nin ticaret ve ödeme dengesi

Türkiye'de bir yılda üretilen emtianın (mal ve hizmetlerin) toplam değeri, diğer bir deyimle, teşebbüs ve emek gelirleri, aynı yılda tüketilen emtianın (mal ve hizmetlerin) top-

lam değerinden üçte bir kadar noksandır. Bu da (200) milyon dolar cıvarındadır.

Pek doğaldır ki, burada tüketildiği söylenen emtianın bir kısmı ya doğrudan yurdda üretilen veya yurdda üretilip yurd içinde üretilmeyenle mübadele edilen emtiadır. Diğeri, yani 200 milyon dolar değerindeki emtia ise tamamile yurd dışında üretilendir.

Yurd dışında üretilen ve yurt içinde tüketilen, emtia karşılığı olarak yurda giren emtianın niteliği nedir? Ve nasıl elde edilmektedir?

— Hiç bir ülke üreticisi ne kendi ülkesinin, ne de diğer bir ülke üreticisine karşılıksız emtia vermez. O halde, Türkiye, bu 200 milyon dolar değerindeki emtiayı nasıl eline geçirmektedir? — Karşılığını hemen verelim: Türkiye'nin rant ve kredi gelirlerinden.

Bir ülkenin dünya ülkeleriyle olan (teşebbüs + emek) gelirleri değişimi dengesine (ticaret dengesi) denir. Bu aktif, pasif ve sıfır olabilir.

Bir ülkenin dünya ülkeleriyle (teşebbüs + emek + rant + kredi) gelirleri değişimi dengesine (ödeme dengesi) denir. Bu, uzun süre denge halindedir. Yani sıfırdır.

Bu açıklamaya göre Türkiye'nin ticaret dengesi pasiftir. Hemen, şunu söyleyelim ki: Yalnız Türkiye'nin değil, daha bir çok ülkelerin ticaret dengesi pasiftir. Onlar da (rant + kredi) gelirleriyle bunu kapatırlar. Bu ülkelerin başlıcaları: İngiltere, İspanya, İsviçre, İsrail... v.bb.

Biz, burada Türkiye'nin (rant + kredi) gelirlerini inceleyeceğiz. Diğer ülkelerin rant ve kredi gelirlerini söz konusu etmiyeceğiz. Türkiye'nin belli başlı (Rant + Kredi) gelirleri üç kısımdan meydana gelir:

1 — Jeo-politik rant ve kredi geliri.

2 — «Sarrasin» işçi rant ve kredi geliri.

3 — Eklemlik rant ve kredi geliri.

Jeo-politik rant ve kredi geliri

Türkiye'nin 1844'den bu yana arada azalma ve çoğalmalar gösterme şartile uzun süre esaslı rant ve kredi geliri, emperyalist güçler arası rekabette ülkemizin coğrafî konumudur. İş-

te çoğrafî konum dolayısıyle emperyalist güçlerden sağlanan rant da jeo-politik ranttır.

Şimdi, bu rantın sağlanışını inceleyelim: Jeo-politik rantın, kredinin olması ve azamîden geçmesi, sırasıyle:

1 — Emperyalist güçlerin çatışmasında Türkiyeînin coğrafî durumunun bir özellik taşıması,

2 — Türkiye'yi yöneten bürokrasinin, kendisine sağlanan çıkara göre bu coğrafî durumdan, ülkelerden birini faydalandırması, diğerini faydalandırmaması, esasına dayanır.

Şimdi bu iki hususu inceleyelim:

Kıtalar arası balistiğin gerçekleşmesi karşısında, emperyalist güçlerin çatışmasında Türkiye'nin coğrafî durumunun bir özellik taşıması varid değildir.

Kıtalar arası balastiğin gerçekleşmediği dönemde ülkemiz için jeo-politik rant bir önem taşıyordu. Bu rant ve kredinin azamî olabilmesi, şu mekanizmayı zorunlu kılar:

1 — Merkezî bir beyin [Osmanlı hanedanı, veya Devlet Emniyet Şurası]

2 — Merkezî beyne bağlı emperyalist güçlerin homo-grata'larından (muteber kişilerinden) kurulu bir sigorta beyin

3 — Sigorta beyinin yürüttüğü bir fonksiyoner bürokrasi.

Burada, Devlet Emniyet Şurası ve Sigorta beyin mensupları aristokrat bürokrasiyi teşkil eder.

Aristokrat bürokrasi, rant ve kredi geliri sağladığına göre, bir sosyal sınıf niteliği kazanır.

Acaba, rant ve kredi gelirleri sağlıyanlar bir sınıf sayılabilir mi? Marks, Manifestosunda kapitalist toplumda iki sınıfın (işçi ve kapitalist sınıfın) varlığını kabul eder. Rant ve kredi yaratanları sınıf saymaz. **Ekonomi Politiğin Eleştirilmesine Katkı**'da ise (kâr, ücret, rant) yaratan üç sınıf kabul eder. **Kapital**'de de bu üç sınıf söz konusudur.

Toprak rantı sağlıyanları bir sınıf olarak kabul edince diğer rant gelirlerini sağlıyanları (yani merkezî ve sigorta beyin mensuplarını) bir sınıf saymama geçerli olmaz.

«Sarrasin» işçi rantı ve kredi geliri

Ortaçağda, Avrupa manifaktüründe çalışan Afrikalı, orta doğulu müslümanlara sarrasin denirdi. Bugün de biz A.E.T. ülke-

sinde Avrupalı işçi gündeliği ile çalışan ve Türkiyeli köylü hayatını yaşayan işçilere biz sarrasin işçi diyoruz. Bu Avrupalı işçi gündeliği ile işçi hayatını değil Türkiyeli köylü hayatını yaşama farkı rantına da sarrasin işçi rantı diyoruz. Şimdi, bu rant ve kredinin işleyişine bir göz atalım:

Sarrasin işçi, bu rantı üç şeye çevirebilir:

1 — İrad kapitaline «Almanya'da hisse senedi alarak»

2 — Üretim kapitaline «Almanya'dan üretim araçları alarak»

3 — Tüketim malına «Merkez Bankasına yatırarak»

Pek doğaldır ki, 1. ve 2. şıklar üzerinde tasarruf, sarrasin işçiye aittir. Bunun üzerinde bir işlem yapma söz konusu olmaz. Bizi ilgilendiren 3. şıktır.

Merkez Bankasına sarrasin işçinin yatırdığı markı Merkez Bankası Türk lirasına çevirir. Pek doğaldır ki bu markı, Türk lirasına çevirebilmek için Merkez Bankasında marka çevrilmeği bekleyen Türk parası stokunun olması gerekir.

Şayet, sarrasin işçinin Merkez Bankasına yatırdığı mark, Merkez Bankasına Türkiye ithalâtçısının yatırdığı paradan çoksa durum ne olacak?..

Ya Merkez Bankasına markı yatıran sarrasin işçiye «bekle» denecek ve Türk parası verilmiyecek; veya Merkez Bankası kâğıt para basıp **Breton Woods** andlaşmasını çiğneyecek, emisyona gidecek, enflasyona yol açacak. Birinci Erim kabinesi emisyon yolunu seçti.

Şimdi Merkez Bankası'nın Markı, Türk parasına çevirdiğini kabul edelim:

Türk lirasını sarrasin işçi alır: dilediği gibi harcar. Buna karşılık Merkez Bankasında, mark ilk dönemlerinde Türk lirasına Merkez Bankasındaki rezerv Türk lirası ile çevrilir. Bu takdirde, Merkez Bankasında ne Türk lirası ne de mark kalır. Mark, ithalatçının ithal yaptığı Merkez Bankasına, Türk parası da sarrasin işçiye gider. Artık Merkez Bankası, reesyont işlerini yapamaz; bankalar işlemez hale gelir. Türkiyeli sosyalistlerin dillerinden düşürmedikleri finans kapitalistleri allak, bullak olur.

Şimdi Merkez Bankasının sarrasin işçiye yatırdığı marka karşılık Türk lirasını emisyon yoluyla verdiğini tasarlayalım. Bu takdirde, Merkez Bankası'nda marklara ve emisyona da-

yanan Türk paraları toplanır. Emisyon yoluyla piyasaya sunulan para hacmi, Fischer Yasasına uygun değilse, durum enflasyona dönüşür. Hayat pahalılaşır, işsizlik artar. Sefalet birbirini kovalar. Şimdi Merkez Bankası'ndaki marklara ve kâğıt paraya gelelim.

Bu birikenlerin tasarrufu aristokrat bürokrasiye aittir. Zira Merkez Bankasındaki markın bır baştan devletin Merkez Bankasına transfer edilmesi, Merkez Bankasının bankalara reeskont yapması Maliye Bakanlığının iznine bağlıdır.

Bu durumda Türkiye'nin kaderi eninde sonunda aristokrat bürokrasinin takdirine dayanır.

Birinci Erim kabinesinin iki esaslı hatası olmuştur:

1 — Merkez Bankasına yatırılan markları, emisyonla karşılamaması doğru idi. Ancak bu emisyonun Fischer yasasının verilerine uygun yapılması, işsizliğe, pahalılığa yol açmaması gerekirdi.

2 — Merkez Bankasına yatırılan marklarla ve emisyon paralarıyle atıl duran üretim güçlerinin harekete geçirilmesi, efektif talebin karşılanması cihetine gidilmesi gerekirdi.

Oysa Birinci Erim Kabinesi bu yolu seçmemiş, «Türkiye enternasyonal komünizmin tehdidi altındadır» palavrasıyle emisyon paralarını ve Merkez Bankasındaki markları hatalı yolda harcamış, Türkiye'yi Wall Street kulu, kölesi olması durumuna getirmişti. Bereket versin! Merkez Bankası yöneticilerinin geç te olsa direnmeleri Türkiye'yi bu feci durumdan kurtarmıştır. Pek doğaldır ki ilerici bir bürokrasi veya millî bir burjuvazi iktidarda olsaydı bu yanlışları yapmazdı.

Eklemlik rantı ve kredi geliri

Avrupa kendine yeter bir kıta değildir. Bir tektonik hareket olsa dünyamızda yalnızca Avrupa kıtası kalsa, Avrupa şimdiki hayatını devam ettiremez. Buna karşılık, Avrupa ile Hindistan yalnız başlarına kalsalar, Avrupa şimdiki hayatını devam ettirebilir. O halde, Avrupa ile Hindistan'ın birbirlerine yakınlaşması, aralarında irtibatın sağlanması gerekir.

Avrupa ile Hindistan arasında eklemlik (irtibat) çeşitli biçimlerde düşünülebilinir. Biz, bu eklemlikten en önemlisini

Benaluka (Bosna) - Bağdat olarak görürüz. Türkiye'nin millî çıkarının da bu yol olduğu kanısındayız.

Bu itibarla Türkiye sosyalist ya da kapitalist hangi üretim tarzını uygularsa uygulasın, Benaluka - Bağdat eklemliğinin işler hale getirilmesi gerekir.

Bu da Berlin'den veya Bombay'dan yüklenecek bir yükün hiç bir boşaltmaya, doldurmaya uğramadan veya bu boşaltma ve doldurmayı asgariye indirerek Bombay'a veya Berlin'e ulaştırmadır. Bu ulaştırma akar - yakıtla işleyen araçlarla gerçekleştirilemez. Zira, bu takdirde, akar-yakıt üreticilerin keyfine bağlı olur.

Benaluka - Bombay bağlantısı demiryolu ile ilgili olmalıdır. Bu da: 1) Boğaz köprüsünün akaryakıtlı araçlara göre değil, demiryollarına göre yapılması ve Sirkeci - Haydarpaşa hatlarının bağlantısının sağlanması, 2) Kurtalan - Cizre arası, bizim Cizre - Bağdat arasını Iraklıların yapacağı bir demiryolu şebekesinin gerçekleştirilmesine bağlıdır.

Ancak bunlar sağlanırsa Türkiye için bir eklemlik rant ve kredi söz konusudur.

Oysa Türkiye: 1) Boğaz köprüsünde demiryolu gözü yapmamıştır.

2) Kurtalan - Cizre - Bağdat bağlantısına değil, Muş - Tatvan - İran - Kalkuta bağlantısına önem vermiştir.

Hemen şunu söyleyelim ki, hiç olmamaktansa böyle olmasında hayır vardır. Oysa yapılacak şey, yukarıda kaydettiğimiz gibi; akaryakıta değil kömüre dayanmak; İran'la değil Irak'la Avrupa - Hindistan eklemliğini yapmaktır.

İran hattı ancak Irak'a karşı bir alternatif olarak, Irak'a bağlı olmamak için düşünülebilinir. Fakat, eklemlik mutlaka Irak üzerinden olmalıdır.

Biz ,yani sosyalistler, iktidara gelirsek, pek doğaldır ki; eklemlik rant ve kredisini ihmal etmeyeceğiz. Yukarıda saydığımız iki hususu gerçekleştireceğiz.

Bunu, şimdi de ilerici bir aristokrat bürokrasi yapabilir.

Türkiye'de rantın durumu

Şimdi Türkiye'de jeo-politik rant ve kredi geliri kalmamıştır veya kalmıyacaktır.

Sarrasin işçi rantı da yakın bir gelecekte kalmıyacaktır. Çünkü Avrupa'da çalışan işçi, Avrupalı işçi gündeliği ile Avrupalı işçi hayatını yaşamağa yönelecektir. Biriktireceği rantı da, **Kapital**'e bürokrat aracılığı ile değil kendi inisyatifi ile dönüştürecektir. Bu itibarla, bu rant da ortadan kalkacaktır.

Bürokratın tasarruf edeceği tek rant eklemlik rantıdır. Bunu da doğru, dürüst kullanabilirse ne âlâ!.. Fakat, bunu yapabileceğini hiç sanmıyoruz. Bu itibarla eklemlik rantına dayanarak bürokrasinin sınıf olma niteliği taşıdığı kanısında değiliz. Gerek eklemlik rantının sağlanması ve bu rantın üretim kapitaline dönüştürülmesi ve gerekse fiat - faiz - mahreçler oynaklığı ile yurd dışı tüketilmemiş mehrwert'in sağlanması ve onun üretim kapitaline dönüştürülmesi izleminde bilimsel sosyalistlerin en yakın müttefiki ilerici bürokratlardır. Bizim savunageldiğimiz geniş cephede bürokrasiye de yer ayırmamız bundandır.

Ekonomik ve politik bütünleşmede bürokrasi olumlu bir rol oynayabilir.

Ekonomik bütünleşme ve Birleşmiş Milletler görüşünü gelecek son yazıma bırakıyorum. Şimdi kısaca egemen millet ve azlıklar konusuna değinelim.

Egemen millet

Bundan önceki yazımda üretimin aktif ve pasif etkenleri olduğunu, aktif etkenin (tabiat + kapital + emek), pasif etkenin ise üretilenin tüketilmesi olduğunu açıklamıştık. Bu iki etken gerçekleşmedikçe üretimin olması imkânsızdır.

Pek doğaldır ki, üretim tarzı ister kapitalist, ister sosyalist olsun, bu iki etken olmadıkça üretim olmaz.

Sosyalist üretim tarzı, üretimin olmasına, yani yukarıda saydığımız iki etkenin aynı zamanda gerçekleşmesine bağlıdır. Bu iki etkenin gerçekleşmesi de, hepimizin bildiği gibi, mevcut siyasî devlet sınırları içinde değil, ekonomik ünite içinde söz konusu olabilir. Ayni özellik kapitalizm için de geçerlidir.

1848'den 1971'e kadar Avrupa'da sosyalistlik bir kıta sosyalistliği niteliğinde idi. Alman, Fransız, Belçikalı, Avusturyalı... v.b. sosyalistler ortak bir çaba içinde idiler.

Hemen şunu söyleyelim ki, aynı nitelik kapitalizm için de söz konusudur. Yani kıta kapitalizmi vardı.

Bu dönemde şu görüldü ki, ne kara Avrupası sosyalistlerinin sosyalistlik bilinci, ne de sosyalizme karşı olan güçlerin kapitalist bilinci aynı nitelikte ve nicelikte değildir. O halde, kara avrupasında, sosyalistlerin ya da kapitalistlerin iktidara gelişleri birbirine yakın tarihlerde olmayacaktır.

Gerçi 1848-1850 dönemlerinde durum farklı idi. Kara avrupası sosyalistleri, ortak bir çaba ile yalnız kendi ülkelerinde değil, bütün kara avrupasında sosyalizmi gerçekleştirme çabasında idiler. Tıpkı 1789-1815 dönemi arasında burjuvazinin kara Avrupasında kapitalizmi yerleştirmek istemesi gibi... Fransız jakobenleri; gerçekte Fransız değil Saint-Jacques tarikatine mensup Avrupalı idiler. Napoleon, aslen İtalyandı ve bir jakobendi. Avrupa ve Önasya bütünleşmesini sağlamak için savaşıyordu. Napoleon'un kendini Mısır'da İslâm halifesi ilân etmesi anlamsız değildi. Napoleon'un yenilgisi, diğer bir deyimle, jakobenciliğin yıkılması, İngiliz - Çarlık monarşilerinin zaferi kapitalizmin evrenselleşmesini önlemiştir. 1848-1850 dönemi sosyalizminin karakteri kıta Avrupası sosyalizmi niteliğinde idi. Bu dönemde Kara Avrupası sosyalistlerinin birbirini takiben, ülkelerinde iktidara gelmeleri şansı vardı. 1850'den uzaklaştıkça bu şans da azalıyordu. İlk önce Alman sosyalistleri kıta Avrupası sosyalistliği çabasını terk ettiler. Millî ölçüde bir sosyalizmi, Alman sınırları içi bir sosyalizmi önerdiler (1869).

Böylece o tarihe kadar kara Avrupasını kapsayan bir kıta sosyalistliğine karşı, bir millî sosyalistlik «Almanya'ya özgü bir sosyalistlik» ortaya çıktı.

1871 Paris Komününün feci akıbetinden sonra; sosyalistler her yerde ezildiler. Kara Avrupası burjuvazisi, Paris Komünü hareketini **Enternasyonal**'e bağladılar. Enternasyonal taraftarları her yerde takibata uğradılar. Bunun tabiî sonucu olarak, kıta Avrupası sosyalistleri, enternasyonal ile ilişkilerini kestiler ya da gizlemek zorunda kaldılar. (1872) de Enternasyonal, her ülke sosyalistinin (hep birden kıta Avrunpasını sosyalistleştirmeyi değil) bulunduğu ülkeyi sosyalistleştirmeye çalışmaları gerektiğine karar verdi. Artık, Kara Avrupa sosyalizmi değil Fransa, Almanya... v.b. millî sosyalistliği ortaya çıktı. Pek doğaldır ki, bu sosyalistlik Auto-Cephal (yani herkezin kendi başına hareket etmesi) doğrultusunu temsil eder.

Yukarıda kaydettiğimiz gibi, ilk millî sosyalistlik Almanya'da gerçekleşmiştir. (1872) den sonra artık millî sosyalistlik Kara Avrupasının harakteristiği halini aldı.

Kara Avrupası sosyalistliği millî bir nitelik halini alınca ortaya yeni yeni problemler çıkar. Meselâ, şayet bir devlet sınırı içinde çeşitli milletler varsa, bu devlet sınırı içinde bir tek millî sosyalist parti mi, yoksa devlet sınırı içinde her millet için ayrı ayrı sosyalist parti mi olmalıdır? sorusu ortaya çıkar, Diğer bir deyimle, her millet kendi başına mı hareket etmeli Yoksa mevcut devlet sınırları içindeki milletler ortak bir çaba mı göstermelidir? Bu hususu self-determinasyon (her milletin kendi kendini tayin etmesi) ve self-government (halkların kendi kendini yönetmesi)...

Mesela, İberiya'da İspanyollar, Basklar, Katalonlar ayrı ayrı sosyalist partilerde mi? yoksa bunlar birleşik bir tek partide mi toplanmalıdırlar? sorusu ortaya çıkar.

İlk önceleri, sosyalistler mevcut devlet sınırları içinde tek parti de toplanma eğiliminde idiler. Yani auto-cephal idiler. Sonraları ayrı ayrı partilerde toplanma, merkezî partiye karşı çıkma yani Ortho-Cephal bir sosyalizme meylettiler.

Bunu Almanya'da görüyoruz: Almanya'da iki sosyalist parti kurulmuştur. Biri Lassalle'ın **Prusya Sosyalist Partisi,** diğeri Bebel'in **Güney Almanya Sosyalist Partisi...** Gerçekte Lassale'in partisi, bürokrasiye, Bebel'in partisi ustabaşılara dayanıyordu.

Fransa'da da biri **Fransız Sosyalist Partisi,** diğeri **Fransa Sosyalist Partisi** olmak üzere iki parti kuruldu. Guesd ve Lafargue bu iki ayrı akımın liderleri idi. Bizde de ilk önce Türk solu gibi ortho-cephal bir eğilim ortaya çıktı. Fakat, kısa sürede hatasını anladı, Türkiye soluna dönüştü.

Bir millet diğer milletlerle karışık olarak bir devlet sınırı içinde bulunması konusunu yukarıda çözümledik. Şayet bir millet, çeşitli devlet sınırları içinde bölünmüş ise durum ne olacaktır? Bu parçalanmış millet nasıl hareket etmelidir

Şimdi bu durumdaki azınlık sosyalistlerinin nasıl hareket etmeleri gerektiği konusunda, bir fikir vermek üzere Polonya sosyalistlerinin durumunu ele alalım:

Polonya, tıpkı Ermeniler, Kürtler gibi muhtelif milletler arasında (Prusya, Rusya, Avusturya) bölünmüştü.

Bir kısım Polonyalı sosyalistler 1882'de Pilsudski'nin önderliğinde bir sosyalist parti kurdular. Pilsudski, geçen yazımızda açıkladığımız gibi bir motif sosyalisti idi; sosyalizmi gerçekleştirmek değil, sosyalist motifle rasyonalizmi uygulamak isteğinde idi.

Gerçek Polonyalı sosyalistler 1900'de, Leon Jogiches ve onun şakirdi Rosa Luxemburg liderliğinde, kıta sosyalizminin öncülüğünü yaptılar. Azınlıklar sosyalistleri için örnek tip Rosa Luxemburg'tur.

Rosa Luxemburg, kapitalizmin analizinde Marx'ın Kapital'de yeteri kadar işlemediği (Kapitalizmin büyümesi) konusunu işlemiştir. Sosyalizmi kapitalizmin büyümesi teorisine göre genişletmiştir.

Kapitalizmin büyümesine dayanan toplum tarzı kesin olarak, egemen millet öğretisinin bırakılmasını, Birleşmiş Milletler öğretisinin benimsenmesini gerektirir.

İlginçtir ki, çeşitli ırklardan oluşan egemen millet öğretisini bölünmez Türkiye görüşünün şampiyonluğunu yapanlar savunmaktadır.

Şimdi sosyalist literatürde iki akım vardır diyebilirim:

1 — Kapitalin mahdut ellerde toplanmasına ve teşebbüslerin tekelleşmesine karşı olan Hilferding'in kurduğu ve Lenin'in geliştirdiği Finans Kapital görüşü.

2 — Kapitalizmin büyümesi sonunda kıta sosyalizminin gerçekleşeceği konusunda Rosa Luxemburg tarafından ortaya atılan bütünleşmeci görüş.

Biz, işte bu Rosa'cı bütünleşmeci görüşten yanayız. Pek doğaldır ki, onu aynen almak değil, onu geliştirmiş bir biçime yerleştirmeyi ön görüyoruz.

Gelecek yazımızda Türkiye'nin bütünleşmesi konusunu hem ekonomik hem politik açıdan ele alacağız.

(devam edecek)

Orhan Suda

TOPRAK MESELESİ

III

c) Köylü yavan ekmeğe muhtaç oluyor.

Ana temamızla pek az ilgili olmasına rağmen, açıklığa kavuşturulması gereken bir meseleye değinmek istiyoruz burada.

A. Comte ve Spencer gibi birçok taraftarı olan bir ekol, tabiat kanunlarını, toplum alanına olduğu gibi aktarmaktan hoşlanır. 19. yüzyılda, tabiat üzerine incelemelerin başarıları öylesine parlak oldu ki, tabiat bilginleri, kendi alanlarının çok uzağında kalan alanlarda bile bütün sırları çözebileceklerine inanıverdiler. Öte yandan, çoğu sosyologlara, derin araştırmalar yaparak tabiatla ilgili özel kanunları keşfetmek yerine, tabiat kanunlarını kendi alanlarına aktarmak çok kolay geldi.

Bir natüralist sosyolojinin aksiyomlarından biri, **iklim** ile **beslenme** arasında karşılıklı bir bağlantı olduğunu ileri sürer. Liebig şöyle diyor: «Soğuk ve sıcak bölgelerde, ağırlık bakımından, aynı miktar besini tüketmiş olsak bile, bu besinler çok farklı miktarda karbon ihtiva ederler. Güney ülkelerinde yaşayan bir insanın tükettiği meyvalar, tazc iseler, ihtiva ettikleri karbon miktarı % 12'den fazla değildir, oysa Kutup bölgesinde yaşayan bir insanın içtiği balık yağı % 66 ilâ % 80 karbon ihtiva eder.» (1)

Buckle, bundan şu sonucu çıkardı : Hintlilerin köleliği, «tabii» bir durumdur, «tabiatın karşı konulmaz kanunları onları bu duruma mahkûm etmiştir.» (2). Çünkü, iklim onları

ot-obur yapmıştır, tropikal bölgelerde bitkiler boldur, bundan dolayı, nüfus kolayca artar ve «emek pazarı» kalabalıklaşır.

Şüphesiz, soğuk bölgede yaşayan bir insanın, sıcak bölgedeki bir insana oranla, karbona yani ete daha çok ihtiyacı olduğu hakikatini inkâr edecek değiliz.

Fakat bu fark, genellikle kabul edildiği kadar büyük değildir. Kutup bölgesinde bile insan bitkisel bir besin arar. «Balıktan ve etten ayrı olarak,» diyor Nordenskjoeld, Çukşiler, **bol bol sebze ve diğer bitkisel maddeleri yerler**... Demek ki, Çukşi'ler, sadece hayvansal besin maddeleriyle yaşıyan bir topluluktur diyen yazarlar büyük bir hata işlemektedirler. Bana öyle geliyor ki, Çukşi'ler, yılın belirli zamanlarında bildiğim diğer topluluklardan daha çok sebze yerler». (3) Öte yandan, Buckle'nin zannettiği gibi (s. 54). tropikal bölgelerde «alışılagelmiş besinlerin, hemen hemen sadece meyvalardan, pirinçten ve diğer bitkisel maddelerden» ibaret olduğu da doğru değildir. Salt ot-oburluk, tropikal bölgelerde bir istisnadır. Buchner (4) «Afrika'da ete daha fazla ihtiyaç duyulduğu bir masaldır» diyor ve olgular onun gözlemini doğruluyor. Bütün Afrika'da hayvansal besin maddeleri çok aranmaktadır. Bongo'luların yedikleri besinler çok iştah açıcı olsa gerektir. Schweinfurt'un anlattığına göre, Bongolular, köpek ve insan hariç, hayvansal besin maddelerinin hiçbirini, hatta fareleri, yılanları, sırtlanları, akrepleri, karıncaları ve tırtılları küçümsemezler. Ekvator'da yaşıyan İngiliz Guyanı yerlilerinin, «fareleri, maymunları, timsahları, kurbağaları, kurtçukları, tırtılları, karıncaları, donuz böceklerini» küçümsemekle beraber, esas itibariyle, **av hayvanları ve balıkla** beslendikleri» anlatılır (5).

Tropikal bölgelerde yaşıyan toplulukların çoğu, sadece meyvalar ve sebzelerle beslenmek şöyle dursun, besin maddeleri arasına insan etini de katmışlardır. Evet, öyle görünüyor ki, yamyamlık, özellikle tropikal bölgelere aittir.

İnsanoğlu, yiyeceğini kendi ihtiyaçlarına göre dilediği gibi seçmek imkânına medeniyetin ancak çok ileri bir derecesinde ulaşabiliyor. Medeniyet seviyesi ne kadar düşükse, bulduğu ile yetinmesi o kadar kaçınılmaz oluyor ve yiyeceklerini kendi ihtiyaçlarına uydurduğu yerde, kendini yiyeceklerine uydurmak zorunda kalıyor. Eskimo, özellikle etle ve balık yağıyla besleniyorsa, bunun sebebi iklim değil, yiyecek başka bir şey bulamamasıdır. Gröenland'da yeteri kadar meyva olmadığı içindir ki, meyva ile beslenemiyor. Bulabildiği tek tük bitkilere verdiği önem, hayvansal besini fizyolojik sebeplerden dolayı

seçmediğini göstermektedir. Güneyli Eskimolar yazın küçük çekirdekli bazı yemişleri topluyorlar; Kuzeyli Eskimolar ise, âdeta bitki nedir bilmiyorlar.

Şüphesiz bu çok aşırı bir durum. Yeryüzünün çok daha büyük bir kısmında en çeşitli hayvansal ve bitkisel besinlere bol bol rastlanmaktadır. İnsanoğlu, besin maddelerini seçmede Kutuplardaki kadar sınırlı değil. Fakat dünyanın hiçbir yerinde, yiyeceklerini, dilediği gibi seçmek hürriyeti yok. İnsanoğlu, yiyeceklerinin önemli bir kısmını ancak sınırlı bir miktarda ve güçlükle bulmaktadır. Geçimini yeterli ve düzenli bir şekilde sağlayabilecek maddelerin hangileri olduğunu belirleyen şey ne bu maddelerin karbon miktarı, ne de onun karbon ihtiyacıdır. Bu, her şeyden önce tabiata, onun teknik bilgisinin seviyesine, tabiata hâkim olma gücüne, bir kelime ile onun **üretim tarzına** bağlıdır. İklimin etkisi, toprak şeklinin ve diğer fizikî şartların etkisi, üretim tarzının etkisine oranla hemen hemen hiçdir. Mesela, aynı medeniyet seviyesinde bulunan çeşitli Amerikan yerlilerini ele alacak olursak, Rocky Dağlarında, pampalarda, Amazon ve Missuri nehri kıyılarında yaşayın yerlilerin balığı, av hayvanlarını ve bitkileri hemen aynı oranlarda tükettiklerini, tüketim oranlarındaki önemli değişmelerin, iklimin etkisinden değil, sadece yerel şartlardan: şu ya da bu nehirdeki balık miktarının çok olmasından ya da bu tür diğer şartlardan ileri geldiğini görürüz.

Bir kavmin üretim tarzı değişince, onun beslenmesi de, iklime bağlı olmaksızın değişir. Bugün Napoli halkı makarna, sardalya balığı ve sarımsakla yetiniyorsa, buna sebeb mükemmel bir iklimde yaşaması değildir. **İlyada** ve **Odyseus**'dan öğrendiğimize göre, Yunanistan'da Homerus zamanında yaşayan insanlar sadece bol miktarda et yemekten değil, bir Eskimonun bile hoşlanabileceği «besleyici» yağ yemekten zevk alıyordu.

Hintliler de her zaman ot-obur olmadılar. Ganj vadisini istilâ edip oraya yerleşmeden önce, süt ve etle beslenen göçebe çoban idiler, ancak üretim tarzları değişince ve Ganj'ın tarıma elverişli şartlar yaratmasından dolayı, hayvancılığın yerini tarım alınca üretim tarzları değişti.

Avrupa'da da 15. yüzyıldan itibaren beslenmede buna benzer bir devrim oldu. 14. yüzyılda, ormanlar, otlaklar, kümes hayvanları bol miktarda hayvansal besin kaynağı idi. O zamanlar bütün Almanya'da et başlıca besin maddesiydi. Bir gündelikçi için günde iki üç tabak et yemek normal bir şeydi.

O devirde et tüketiminin ne kadar yaygın olduğunu Kloeden'in ortaya koyduğu rakamlar bize göstermektedir. Buna göre, Frankfurt'da, 1308'de et tüketimi adam başına en azından 250 kiloyu buluyordu. Oysa bugün Berlin'de et tüketimi nüfus başına 130-150 kilo arasında değişmektedir. Breslova'da ise 1880-1889 yılları arasında fert başına et tüketimi 86 kiloya düşmüştür.

16. yüzyılda durum köylülerin aleyhine döndü. Ormandan ve sudan yoksun kaldılar. Köylünün besin maddesi olan av hayvanları, onun yiyeceklerine dadandı. Otlaklar sınırlandırıldı. Koşum hayvanları hariç, davarını, kümes hayvanlarını pazarda satmak için şehre götürdü. Çünkü paraya ihtiyacı vardı. Böylece, Alman köylüsünün sofrası yoksullaşıverdi. O da tıpkı bir Hintli gibi, ot-obur oldu.

1550'de Heinrich Muller şöyle yakınıyordu: «Bir köylü olan babamın zamanında köylülerin yedikleri bugünkünden bambaşkaymış. O zamanlar her gün bol bol et yenirmiş düğünlerde, bayramlarda sofralar yemeklerle dolup taşarmış, su gibi şarap içilirmiş... Ama nerde o günler şimdi. Durum değişti. Hali vakti yerinde köylülerin bile yedikleri yemekler, eski zamanlardaki gündelikçilerin ve çiftlik yanaşmalarının yediklerinden çok daha kötü.»

Fakat hayvancılıktaki gerilemenin yanısıra hububat üretiminde de bir gerileme görüldü.

(Devam edecek)

---

(1) **Chemische Briefe,** s. 246
(2) **Geschichte der Zivilisation,** almanca çeviri, cilt 1, s. 171.
(3) **Die Umseglung Asiens und Europas auf der Vega,** II, 108.
(4) **Kamerun,** s. 153 ve 116.
(5) **Völkerkunde,** s. 163.

PARLAMENTERLERE AÇIK MEKTUP

— Pasaport vermediler bana.

— Niye ki?

— Düşündüm.

— Kaçacak mıyım?

— Yoo... Hayır! Niye kaçacak mışım

Genç yaşlı kimseyi kurşunlayıp öldürmedim. Sonra kimsenin kurşunlanıp ölmesine emir de vermedim.

Kimseyi düşüncesi düşünceme ters düştü diye zındanlara tıkmadım. İşkenceden geçirmedim. Sakat koymadım. Kimseyi asmadım. asılmasına emir de vermedim.

Sosyal adalet ilkelerini zedeleyip «Selefyan» ortaklığı kurmadım. «Gomel» diye bilinen zeytinyağı skandalına adım karışmadı. Kitlesel öfkeyi tahrik eden, emeksiz kazanç sağlayan karaborsacı ve vurgunculardan olmadım. Sonra devlet kesesinden yakınlarımı zengin etmedim.

Halkımızın oy verip getirdiği 1961 Anayasasının kırpılıp kuşa çevrilmesine önayak olmadım. İleri düşünce ve kitap düşmanlığıyla tanınmadım.

Türkiye maden ve petrollerini işleten birtakım yabancı şirketlerin avukat ve komisyonculuğunu yaparak devleti yüz milyonlarca lira zarara sokmadım. Sonra Türkiye'yi bir ileri karakol olarak tehlikenin ağzına süren Amerika'nın, bir çeşit jandarma kumandanlığı olan Nato'nun bu politikasından yana da olmadım.

Öyleyse niye kaçayım?

Anayasa'nın 18. maddesinde, «Türkler yurda girme ve yurt dışına çıkma hürriyetine sahiptir,» dendiği ve Başbakan Sayın Bülent Ecevit iki kez ilgilendiği halde pasaport vermediler bana.

Son çıkan af yasasından sonra Türkiye'nin hiçbir yerinde mahkemeye verildiğimi bildiren resmi yada gayriresmi bir haber elime gelmediği gibi, vergi borcumun olduğunu söyleyen bir maliyeci de yok peşimde.

— Pasaport vermediler bana.

— Niye ki?

«Bıraksınlar benim pasaportumu
Şu feza çağında bu bir ayıptır
Bu ve bunun gibi haksız olaylar
Demokrasi hesabına kayıptır»

AŞIK İHSANİ

EDEBİYAT

VE

SANAT

İbrahim Osmanoğlu

UMUT GÜLÜ

Kırmızı bir top gülüm ben
Yedi veren bahar-yaz
Küskün bedeninde Anadolu'nun
Elbir olup çadırladılar
Kaçak güneşli yağmurlarımı
Sandılar kurur derelerim
Ulaşamadan büyük sulara
Karanlığa dost engerekler

Kırmızı bir top gülüm ben
Zulmün ayak izlerini taşıyan
Yaralı bedeninde Anadolu'nun
Sıkıntılı akşamlarında isyanla
Her sabah yeniden açan
Kırmızı bir top gülüm ben
İyi tanır erken yağan kar
Kapılarda nöbet tutan zemheri
Düşünürüm uzun geceler beşiğinde
Gündüzleri allanır yanaklarım
Köküm ta derinlerde

Kırmızı bir top gülüm ben
Yorgun bedeninde Anadolu'nun
Evrensel barışa tutkun
Sabrın namuslu yüreği
Türkülerin al goncasıyım
Karacoğlan Emrah özlemi
Pirsultan avazıyla
Selam olsun cümle dağ çiçeklerine

Kırmızı bir top gülüm ben
İmece ellerde mayalanmış
Doğurgan bedeninde Anadolu'nun
Büyürüm tükenmeyen özsuyunda
Ulu sevgisiyle halkımın

Jack London çeviren, şemsa ilkin

TARİHTEN BİR YAPRAK

Bu hikâyede adı geçen Roger Vanderwater adlı kapitalist, Güneydeki dokuma fabrikalarını yıllardır elinde tutan Vanderwater ailesinin dokuzuncu kuşaktan bir ferdidir. Son yıllarında yıldızı iyiden iyiye parlayan bu Roger Vanderwater, aşağıda okuyacağınız türden hikâyelerin ağızlara alınamadığı, kitaplara yazılamadığı bir dönemde yaşamıştır. O vakitler, işçi sınıfı öylesine cahildi ki, okuma yazma bile bilmezdi. O devir, kahyaların insanları sığır sürüsü gibi güttüğü devirdi, ve baştakiler işçi sınıfının okuma yazma öğrenmesini istemiyorlardı. O devrin yasaları incelendiğinde, görülür ki, işçi sınıfından biri değil okuma yazmayı, alfabeyi öğrettiği görülen kimseler, kurulu düzeni yıkmaya kalkışma suçuyla cezalandırılmaktaydı. Yönetici sınıfın, başta kalabilmesi için gerekliydi bu yasa.

Öte yandan, bu insanların okuma yazma öğrenmek eğilimlerini kırmak, onları bu bakımdan doyurmak için, oligarşi, profesyonel hikâye anlatıcıları yetiştirmişti. Bu kişiler, yönetici sınıftan aylık alıyor ve uygun hikâye ve masallar anlatmak yoluyla, işçilerin boş vakitlerini değerlendiriyor, ve de onların kafalarını, yönetenlerin çıkarlarına uygun biçimde yoğuruyor, yönlendiriyordu.

Ne var ki, özgürlük ruhu hiç bir vakit sönmedi ve ajitatörler, hikâye anlatıcısı maskesi

altında, köle sınıfına ayaklanmaları gerektiğini ve de bunun yolunu yöntemini anlatmaya başladılar.

İşte bu hikâye, içlerinde özgürlük ve bağımsızlık ateşi tutuşan bir devrimcinin, beş yıl hapis yatmasına sebep olan gerçek bir olayı anlatmaktadır.

Dinleyin, kardeşlerim; şimdi size, bir kolun hikâyesini anlatacağım. Bu kol, Tom Dixon'un koludur, ve Tom Dixon, o cehennem zebanisi Roger Vanderwater'ın fabrikasında birinci sınıf bir dokuma ustasıdır. İşçiler, bu fabrikaya «Cehennemin Dibi» adını vermişlerdir, ve de kanımca son derece haklıdırlar. Cehennemin Dibi, Vanderwater'ın yazlık köşkünün bulunduğu sayfiyeden hayli uzakta, şehrin öte ucundaki Kingsbury'de kurulmuştur. Bu Kingsbury'nin nerde olduğunu bilmiyorsunuz, öyle mi Daha bilmediğiniz nice çok şey var, kardeşlerim... Ve bu, ne acıklı bir durum yaratıyor, bilseniz... Pek çok şeyi bilmiyorsunuz, çünkü, her şeyden önce, köle olduğunuzu bilmiyorsunuz. Hikâyemi anlatıp bitireyim, sonra sizlere yazılı ve basılı sözleri okumayı öğretmeye başlayacağım. Sahiplerimizin birçok kitabı var, okuyor, yazıyorlar ve işte bu yüzdendir ki bizim iplerimizi ellerinde tutuyor, saraylarda oturuyor ve çalışmıyorlar. İşçiler okuma yazma öğrendiğinde, hem hepsi de okuyup yazabildiğinde, güçlenecekler, ve bu güçleriyle zincirlerini kıracaklar. İşte o vakit ne sahip olacak, ne de köle.

Kardeşlerim, Kingsbury, Alabama Eyaletindedir. Vanderwater ailesi, tam üç yüzyıldır, Kingsbury'yi, onun fabrikalarını ve kölelerini ellerinde tutmaktadırlar. Başka yerlerde, başka eyaletlerde de var bunların fabrikaları, Vanderwater sülalesini bilirsiniz, kim bilmez ki? Ama şimdi hiç bilmediğiniz bir yanlarını anlatacağım size. İlk Vanderwater bir köleydi, sen, ben gibi bir köle. Babası, Alexander Burrell'in altın madeninde makinistti, anası da o ailenin çamaşırcısı. İnanılmaz mı diyorsunuz? Oysa

gerçeği söylüyorum, kardeşlerim. Tarih kitaplarında yazıyor bunlar. Tam tamına böyle yazıyor. Ne var ki, bu kitaplar, sahiplerimizin kitapları ve siz onları okuyamazsınız, çünkü, sahiplerimiz okuma öğrenmenize izin vermiyorlar. Kitaplar, böyle olaylarla dolu olunca, okumanıza engel olmaları doğal, değil mi? Onlar, bilgili, Bilgili ve de akıllı. Öyle kitaplar okuyacak olsanız, okuduklarınızı yapmaya kalkarsınız, bu da sahipler açısından tehlikeli bir durum yaratır, değil mi? Ama ben, biliyorum, çünkü ben okuyabilirim; ve size, sahiplerimizin tarih kitaplarında kendi gözlerimle okuduklarımı anlatıyorum.

İlk Vanderwater'in adı, Vanderwater değildi; Vange, Bill Vange adını taşıyordu. Makinist Yergis Vange'nin, çamaşırcı Laura Carnly'den olma oğlu. Genç Bill Vange, güçlüydü. Kölelerle birlikte kalıp, onları özgürlüğe götürebilirdi; ama ne yaptı Bill Vange? Sahiplerine hizmet etti, ve bu hizmetinin karşılığını fazlasıyla aldı. Daha küçük yaştan başladı sahipleri hesabına çalışmaya. Birlikte yaşadığı, aynı barakada uyuduğu köleleri ispiyonluyordu. Kendi öz babasını fitnelediği bile bilinmektedir. Bu bir gerçek, kardeşlerim. Kendi gözlerimle okudum kitaplarda. Köleler arasına yakışmayacak kadar iyi bir kulmuş bu Bill. Alexander bunu daha çocukken çekip almış, ve ona okuma yazma öğretmiş. Daha bir çok şeyler öğrenmiş Bill, ve hükümetin gizli polis örgütüne sokulmuş. Elbet artık köle giysileri giymiyormuş. Ama kölelerin arasına karışıp, onların sırlarını, kurdukları tuzakları öğrenip sahibine rapor edebilmek için yararlanıyormuş köle giysilerinden. İşte büyük kahraman ve büyük yoldaş Ralph Jacobs'ı yakalatarak elektrik sandalyesine gönderen on sekiz yaşındaki delikanlı bu Bill Vange'dır. Eceli ilk Vanderwater'ın elinden olan Ralph Jacobs'un adını duymayan yoktur, sanırım. İşte bu ilk Vanderwater, Bill Vange'di kardeşlerim. Biliyorum. Kitaplarda okudum çünkü. Böyle bir yığın ilginç olay anlatılıyor kitaplarda.

Ralph Jacobs'ı böyle alçakça ölüme gönderdikten sonra, Bill Vange'a birbiri ardından adlar takıldı. İlkin, «Sinsi Vange» adıyla anıldı. Gizli örgütte cömertçe ödüllendirildi, büyük paralar aldı, ama ne de olsa, yönetici sınıfın bir üyesi değildi. Adamlar, onun o sınıftan olmasını istiyorlardı; gel gör ki, sahipler sınıfının kadınları, Sinsi Vange'ın onlardan biri olmasını istemediler. Sinsi Vange, sahiplere iyi hizmet ediyordu. Kendisi de bir köleydi vaktiyle, ve köleliğin girdisini çıktısını bilirdi. Kölelerin onu atlatması çok güçtü. O vakitler, köleler şimdikinden daha yürekliydiler, ve hep özgürlüklerine kavuşma çabası içindeydiler. Sinsi Vange, mantar gibi bitiyordu her yerde; kölelerin bütün planlarını öğreniyor, onların mücadelesini baltaladığı gibi, liderlerini de elektrik sandalyesine gönderiyordu.

Daha sonra, Büyük Ayaklanmanın olduğu yıl değişti Sinsi Vange'ın adı. Rocky Mountains'ın o bölgesinde, on yedi milyon köle, ayaklanmış, sahiplerini devirmek üzere harekete geçmişlerdi. Kim bilir, belki de Sinsi Vange olmasaydı, başaracaklardı da! Ancak, Sinsi Vange ne yazık ki hayattaydı ve sahipler, ona tam yetki vererek durumu kontrol etmesini emrettiler. Sekiz ay süren mücadele boyunca, tam üç yüz elli bin köle öldürüldü. Vange, Bill Vange, yani Sinsi Vange öldürdü onları ve Büyük Ayaklanmayı kırdı. Büyük ödüller aldı bu başarısına karşılık ve elleri, kölelerin kanından öylesine kıpkırmızıydı ki, o günden sonra ona «Kanlı Vange» adını taktılar. Görüyorsunuz, kardeşlerim, kitaplarda, okumasını bilen için ne ilginç olaylar yazıyor. Ve inanın, daha bir yığın, hem de daha ilginç şeylerle dolu kitaplar. Benimle birlikte çalışmayı kabul ederseniz, bir yıla kalmaz, yok, altı aya kalmaz bu kitapları kendi kendinize okursunuz.

Kanlı Vange, hayli yaş yaşadı, ve hep sahiplerin meclisinde oturdu, ama kendisi hiç bir vakit sahip ünvanını almadı, sahip olamadı. Unutmayın ki bir köle barakasında açmıştı

gözlerini dünyaya. İyi bir hayat yaşadı ama!... Bir düzine kadar evi vardı. Kendisi, sahip değildi, evet ama binlerce kölesi vardı. Bir yüzer saraydan ayıramayacağınız güzellikte büyük bir yatı vardı; kahve tarlalarında on binlerce kölenin çalıştığı koca bir adası vardı denizin ortasında. Ama ihtiyarlığında, terkedilmiş, zavallı bir adamdı. Çünkü kardeşleri, yani köleler, ondan nefret ediyorlar, ve hizmetini gördüğü sahipler, ona yukardan bakıyor, bir kardeş bağrı açmıyorlardı Kanlı Vange'a. Çünkü bir köle olarak doğmuştu o. Çok varsıl bir adam olarak, ama korkunç bir acı içinde öldü. Yaptıklarına pişman, adındaki kırmızı lekeden utanık vicdanı, kıvrım kıvrım kıvrandı ölürken.

Ama çocukları için durum başkaydı. Onlar, bir köle barakasında açmamışlardı gözlerini dünyaya. Ve devrin oligarşisinin hatırı sayılır başkanının özel ilgisiyle, yönetici sınıfa yükseltildiler. İşte o vakit, Vange adı, tarih sayfalarından çıkarıldı. Vange, Vanderwater oldu, ve Kanlı Vange'ın oğlu Jason Vange, Vanderwater hattının kurucusu Jason Vanderwater oldu. Ama bu, tam üç yüz yıl önceydi, ve bugünün Vandervater'ları, nerden çıktıklarını unutup, kendi hamurlarının, senin benim hamurumdan daha başka olduğunu hayal ediyorlar. Neden bir köle, başka bir kölenin sahibi olup çıksın, sorarım size? Ve neden bir köle dölü, bir yığın kölenin sahibi olsun? Bu soruların cevabını kendiniz bulun derim, ama Vanderwater'ların başlangıçta köle olduğunu hiç aklınızdan çıkarmayın.

Şimdi, kardeşlerim, hikâyemin başına dönüyorum, ve size Tom Dixon'un kolunun serüvenini anlatmaya başlıyorum. Roger Vanderwater'ın Kingsbury'deki fabrikasına «Cehennemin Dibi» deniliyordu ve burası, gerçekten bir cehennemdi, ama orada çalışanlar, görüleceği üzere, erkek adamlardı. Kadınlar da çalışıyordu bu cehennemde, çocuklar, küçük çocuklar da. Ve bu işçilerin hepsi, kanunun kendilerine tanıdığı, bilinen kölelik haklarından yararla-

nıyorlardı, ve gene bu yasalarla, Cehennemin Dibi kahyalarından Joseph Clancy ve Adolph Munster, kölelerin birçok hakkını ellerinden alıyordu.

Hikâye uzun. Ama hepsini anlatmayacağım size. Yalnız kola ilişkin bölümünü dinleyeceksiniz şimdi. Yasalara göre, kölelere, hayatlarını sürdürmeye ve yeni köleler yetiştirmeye yetecek kadar aylık verilir ya, işte bu aylıktan bir bölümü kesilip bir vakfa yatırılırmış. Bu vakıf, kazalarda çalışmaz hale gelen, ya da hasta düşen işçi yoldaşlara yardım amacıyla kurulmuş bir vakıfmış. Hepinizin bildiği gibi, bu vakıf, kahyaların kontrolu altındadır. Yasalar bunu gerektirmektedir. Dolayısıyla, Cehennemin Dibi'nde de bu vakfı az önce adlarını lanetle andığım iki kahya kontrol etmekteymiş.

Efendim, bu Clancy ve Munster bu paraları kendi ceplerine indirmekteymiş. İşçilerin, kendi kardeşlerinin başına bir kaza geldiğinde, yasada yazılı olduğu üzere, vakıftan belli bir para alacaklar ya, işte bu parayı alamazlarmış. Ödemezmiş kahyalar. Köleler ne yapsın Yasa onlara bu hakkı tanıyor, ama yasayı tanıyan kim? Yakınan, ağzını açan cezalandırılırmış. Siz de biliyorsunuz ne kılıf uyduruyorlar bu tür cezalar için; doğru işe yanlış deyip kesiyorlar aylıktan; şirket kantininde fiyatları yükseltiyorlar hemen; insanın karısına, çocuğuna iğrenç hareketler yapıyorlar; bozuk makinaların başına koyuyorlar insanı... İstediğin gibi çalışırsan vay haline, acından ölürsün kısacası.

Bir keresinde Cehennemin Dibi köleleri, Vanderwater'a çıkıp şikâyet etmişler. O yıl, Kingsbury'de kalmış birkaç ay patron. Kölelerden biri yazı yazmasını biliyormuş; annesi okuma yazma bilirmiş de, gizli gizli öğretmiş oğluna. Neyse, bu köle, tüm işçilerin şikâyetlerini bir kâğıda yazmış, kimliğini, ve hem de okuma yazma bildiğini gizlemek üzere herkes gibi çarpı işaretini koymuş yazının altına. Herkes imzalamış bu kâğıdı anlayacağınız. Kâğıdı bir güzel zarfa koyup, Roger Vanderwater'a

postalamışlar. Roger Vanderwater, zarfı iki kahyaya havale etmekten başka bir şey yapmamış. Clancy ve Munster küplere binmiş, ve köle sürüsünde bulunan tüm nöbetçileri salıvermişler. Nöbetçiler kazma kürek saplarını alarak silahlanmışlar. Söylendiğine göre, ertesi gün işçilerin ancak yarısı çalışacak durumdaymış Cehennemin Dibinde. Dayak yemekten canları çıkmış hepsinin. O yazı yazmasını bilen köle öyle bir dayak yemiş ki, ancak üç ay yaşayabilmiş. Ama ölmeden önce, olanları sizler de öğrenesiniz diye oturup yazmış başından geçenleri.

Dört, beş hafta sonra, Tom Dixon adındaki köle, Cehennemin Dibindeki bir makinaya kolunu kaptırmış. Kol kopmuş gitmiş. Arkadaşları, her vakitki gibi, Tom'a vakıftan para bağlanmasını istemişler, ve Clancy ile Munster, her vakitki gibi, bu isteği karşılamayı kabul etmemiş. Yazı yazmayı bilen köle, ölüm döşeğinde ikinci bir şikâyetnameyi kaleme almış. Bu kâğıdı, Tom Dixon'un bedeninden kopan kolun eline tutturmuş.

Tam bu sırada, Roger Vandenwater, Kingsbury'nin öte ucundaki sarayında yatak döşek yatmaktaymış, hastaymış anlayacağınız - ama öyle senin beni yatağa düşüren hastalıklardan değilmiş onun hastalığı kardeşlerim; terslik bu ya, yemeği fazla kaçırmış, içkiyi fazla kaçırmış ve azıcık başı ağrıyormuş. Ama bu, onun inim inim inlemesi için yetiyor da artıyormuş. Çünkü kendisine çok iyi baktığı için çok nazlı bir bedeni varmış. Böyle, ömürleri boyunca, pamuklara, yünlere sarılı yaşayan insanlar, son derece nazik olurlar. İnanın kardeşlerim, Tom Dixon'un kolu kökünden koptuğunda ne acı çektiyse, başı ağrıyan Roger Vanderwater da aynı acıyla yatağında kıvranıyor, ya da kıvrandığını sanıyordu.

Bir de, bu Roger Vanderwater, bilimsel çiftçilikten çok hoşlanan bir adammış ve Kingsbury'nin üç mil dışındaki çiftliğinde, yeni tür bir çilek yetiştirmişmiş. Bu çileği yetiş-

tirmiş olmaktan çok büyük bir gurur duyuyor, olgunlaşan meyvaları kendi eliyle topluyormuş; ne var ki, şimdi hasta yattığından, bu zevkinden mahrummuş. Emektar kölelerinden en yaşlısına çilekleri eliyle toplayarak kendisine getirmesini emretmiş. Bütün bunlar, gündüz sarayda çalışıp, geceleri köle kulübesinde yatan aşçıdan öğreniliyor. Neyse, aslında, malikanenin başkahyası toplayıp getirecekmiş çilekleri, ama, o da at peşinde koşarken ayağını kırmış, yatıyormuş. Aşçı, öteki kölelere, çileklerin ertesi gün getirileceğini akşamdan haber vermiş. Cehennemin Dibindeki köleler, korkak olmayan erkek adamlar olduklarından, hemen bir toplantı yapmışlar.

Yazı yazmayı bilen, ve de balta sapıyla yediği dayaktan ölüm döşeğine düşen köle, Tom Dixon'un kolunu taşımaya gönüllü çıkmış; bir de demiş ki, nasılsa öleceğim, ha bir gün önce, ha bir gün sonra, ne çıkar, demiş. Böylece, nöbetçiler son yoklamalarını yaptıktan sonra, beş köle, barakadan kaçmışlar. Kölelerden biri, o yazmasını bilen köleymiş .Ta sabaha kadar, yolun kenarında, ağaçlar arasında beklemişler. Derken, sahibine o değerli çilekleri götürmekte olan emektar köle, arabasıyla tıngır mıngır meydana çıkmış. Bu emektar köle ihtiyar, üstelik romatizmalıymış, ve dayaktan bitkin olan okur yazar köle ile hemen hemen aynı yavaşlıkta yürüyormuş. Yazmasını bilen köle, ötekinin giysilerini giyinmiş, geniş kenarlı şapkayı gözlerine indirmiş, dizginlerin başına geçmiş, yola devam etmiş. Öteki dört köle, emektar ihtiyarı sımsıkı bağlamış, akşama kadar salıvermemişler. Akşam olunca, yani ihtiyarı salıverince de, kuralları çiğneyip bütün gün ortadan kaybolmanın gerektirdiği cezayı çekmek üzere köle barakasına dönmüşler.

Bu arada, Roger Vanderwater, yattığı yerde, çilekleri beklemekte. Öyle bir yatak, öyle bir yatak odası, sen, ben gibilerin bir bakışta gözlerini kamaştırır kardeşlerim; yazmasını bilen köle, kendini cennette sanmış odaya gi-

rince, öyle söylüyor. Elbet, onun odası cennet gibi olmayacak da kimin odası olacak? On binlerce kölenin emeği ve hayatı gitti o yatak odasının o hale girmesi için. On binlerce işçi, öyle bir yatak odasını meydana getirirken, vahşi hayvanlar gibi ot döşeklerde yattı. Neyse, yazmasını bilen köle, gümüş bir tepsi ya da tabak içinde odaya getiriyor çilekleri. Roger Vanderwater, çileklerini yakından gören ve toplayan emektar kölesiyle konuşup çileklerin nasıl olduğunu, iyi büyüyüp büyümediğini sormak istiyor.

Yazmasını bilen köle, ölmekte olan bedenini o harikulâde odaya zar zor sürükleyip, Vanderwater'ın önünde diz çöküyor; elinde de çilek tepsisi. Çileklerin üzeri yeşil yapraklarla kaplı. Adamın oda hizmetçisi de, çilekleri getirenin yanıbaşında, yaprakları kaldırıyor ki Vanderwater eserini görsün. Roger Sanderwater da, dirseğine yaslanmış, merakla bekliyor. Yapraklar meyvanın üzerinden kaldırıldıkta, kıymetli mücevher gibi durup duran harikulâde çilekler, ve çileklerin arasında, Tom Dixon'un bedeninden kopan, ve elbette tertemiz yıkanmış kolu, kırmızı meyvaların yanında sakız gibi beyaz duran kolu, Vanderwater'ın gözlerinin önüne seriliyor. Ve de kaskatı kesilmiş ölü parmaklar arasına sıkıştırılmış durumda, Cehennemin Dibinde çalışan kölenin mektubu...

«Al da oku,» diyor yazmasını dilen köle. Ve sahip, kâğıdı alırken, o ana kadar şaşkınlıktan donup kalmış olan oda hizmetçisi, canlanıp, diz çökük kölenin ağzına bir yumruk indiriyor. Köle zaten öldü ölecek, umursamıyor yumruğu. Hiç sesini çıkarmıyor, yana yıkılmış, öyle yatıyor. Ağzı burnu kan içinde. Hastanın başında bekleyen saray doktoru, koşup nöbetçileri getiriyor ve köleyi tutup ayağa dikiyorlar; ancak, bunu yaparken yumruğu yiyen kölenin eli, Tom Dixon'un kesik koluna çarpıyor, ve kol yere düşüyor.

«Diri diri domuzların önüne atılmalı bu!» diye haykırıyor oda hizmetçisi.

«Diri diri domuzlara parçalatacağım seni!»

Ama hiç istifini bozmadan, öyle dirseğine dayalı duran Roger Vanderwater, başının ağrısını unutuyor, odadakilere susmalarını emrederek kâğıdı okumaya koyuluyor. Kimsede çıt yok. Herkes buz gibi donmuş, dikiliyor. Öfkeli oda hizmetçisi, doktor, saray bekçileri, ve ortalarında ağzı burnu kan içinde, elinde Tom Dixon'un kolu olduğu halde yazma bilir köle. Roger Vanderwater, mektubu okuyup bitirince, köleye dönüyor:

«Eğer bu mektupta tek bir yalan yazılıysa, doğduğuna pişman olacaksın.»

«Ömrüm, doğduğuma pişman olmakla geçti zaten,» diye cevap veriyor köle.

Roger Vanderwater, şaşkın, bakıyor köleye. Bizimki, şöyle sürdürüyor konuşmasını:

«En büyük felâketi benim başıma indirdin. Şimdi ölüyorum artık. Bir haftaya kalmaz, giderim. Bu yüzden, şimdi öldürsen de farketmez.»

«Elindekini ne yapacaksın?» diye soruyor sahip, kesik kolu göstererek; ve köle cevap veriyor:

«Barakamızın önüne götürüp gömeceğini. Tom Dixon arkadaşımdı benim. Tezgâh başında birlikte çalıştık onunla.»

Az kaldı, kardeşlerim, bitiyor hikâyem. Köle ve kesik kolu, bir arabaya koyup barakasına gönderiyorlar. Bu işe karışan kölelerden hiç biri de cezalandırılmıyor. Tersine, Roger Vanderwater soruşturma yapıyor ve iki kahyayı, Joseph Clancy ile Adolph Munster'i cezalandırıyor. Ellerindeki avuçlarındaki alınıyor. Her birinin alnını, damga olsun diye dağlıyorlar, sağ elleri kesiliyor ve ölünceye kadar dilenmek üzere ıssız bir yola bırakılıyorlar. Bundan sonra, bir süre için iyi işliyor vakıf, haklıya hakkı veriliyor - dikkat edin, bir süre için, dedim, kardeşlerim, yalnız bir süre için; çünkü

Roger Vanderwater ölünce, yerine zalim bir adam olan ve de yarı deli oğlu Albert geçiyor.

Kardeşlerim, o kesik kolu sahibin huzuruna çıkaran köle, benim babamdı. Yürekli bir adamdı. Anasının ona gizliden okuma öğrettiği gibi, o da bana öğretti. Kazma kürek saplarıyla atılan dayaktan kısa süre sonra öldüğü için Roger Vanderwater, beni köle barakasından çekti aldı, ve beni, kendine göre adam etmek istedi. Cehennemin Dibinde başkahya olabilirdim, ama ben, hikâye anlatıcılığını yeğ tuttum. Şehir şehir dolaşıp, kardeşlerime, kölelere yakın olmayı yeğ tuttum. İşte size, gizli gizli, hikâyeler anlatırım ben; bana ihanet etmeyeceğinizi bilirim; çünkü eğer beni ispiyonlarsanız, dilimin kesileceğini, ve artık hikâye anlatamayacağımı biliyorsunuz.

Söylemek istediğim şu ki, kardeşlerim, güzel günler gelmekte. Dünyada bütün insanların mutluluk ve bolluk içinde yaşayacağı, sahip diye, köle diye bir ayrımın olmayacağı günler yakın. Ama her şeyden önce, okumayı öğrenmekle hazırlanmalısınız o güzel günleri karşılamaya. Kâğıda dökülen düşüncede güç vardır. İşte, şimdi size okumayı öğreteceğim, başka arkadaşlarım da, ben yoluma gittikten sonra sizlere gelecek, kitaplar getirecek - sahiplerinizin ne olduğunu öğretecek, onlar kadar güçlü olmayı öğretecek kitaplar.

Behzat Baştürk

ÇATAL

Behzat Baştürk'ün, ilerde Türk şiirinin yüzünü ağartacak şairlerimizin biri olacağına inanıyoruz. Nazım Hikmet'in etkisi onda bütün açıklığı ile görünüyor. Ama güncelliği; özle ve estetik bütünlük ile içiçe vermesini çok iyi biliyor Baştürk. Üstelik, soluklu bir şair, kendini değil, çevresindekileri dile getiriyor. Şiirlerinin bireysellikten alabildiğine uzak bir niteliği var. «Çatal» adlı şiirini sevinçle sunuyoruz.

Yeni Adımlar

başını kaldırınca yastıktan
domur domur bahar
bir zerdali dalı uzandı pencereye
hırsı
şimşek gibi çaktı
bir yağmur bulutu geçti gözlerinden
gözleri bıçak bıçaktı
biraz daha baksa
gözevlerinden çıkacak
zerdali dalına saplanacaktı

arada, bir öksürükle sessizlik sarsılıyor, derinden derine kapkacak sesi geliyordu. «erken» diye iç geçirdi. «herkesler uykuda. uyumalı.»
fakat
    bahar
        dal dal zerdali
ve

öfkenin dirimine sığmıyan memedali
uyumayı
yalnız içinden geçirdi
bastırdı yumruklarını karnına
«ah» çekmek geldi içinden
şöyle
    kerem gibi
        kana kana
çözüyorsun
    ilikleniyor
çözüyorsun
    ilikleniyor
ve
haklı olarak «ah»
bir daha
    bir daha
cayır cayır yanıyorsun
yanmak 'da var
fakat
yanmadan çözmek düğmeleri
                                bir bir
sonra
birden kucaklamak aslı'yı
işte
asıl bu önemlidir

birden sıyrıldı memedali. yemeğe gidiyordu odadakiler selçuk'tan gayri. selçuk dünden beri bir şey yemiyor. öğleden sonra bıçağa gidecek. iki metrelik boyu, hafif kanburuyla çabucak döndü memedali. uzun uzun bahçeyi seyretti. cama dokundu parmaklarıyle. korkunç saygı duydu ellerine.

elleri
    korkunç güzeldi
iki elinde sekiz parmağı
(sekizi de tırnaksızdı)
şimdi ona daha da güzel geldi
olmayan tırnakları
                    onurdu
hatta
parmaklarının bir kaçı daha olmasa olurdu
fakat elleri eldi
                kutsaldı
                        güzeldi

gözlerinden bir öfke geçti, bulut bulut. kaldırıp kaldırıp vurdu onu yere, yasladı ta bir zaman evinden kıskıvrak götürüldüğü günlere. sipsivri bir akımla zonkladı şakakları
ağrılı bir akşamı
bulut bulut yükleyip fırtınalı yağmurlara

diz çöktü
        diz çöktürüldü
                diz çöktürüldü
için için kanamanın yeridir şimdi
tam onsekiz parmak ucundan
yeridir gülmenin saçlarınla
düzenli düzensiz gerilimlerin utançlığı ayalarında
gözlerini
gözlerini unutma buralarda
memedali
        prizleri
            telleri
                ve
                    bütün olup bitenleri
şöyle bir sallayıp başını
çok çok uzaklara defetti

bir sehpayla iki kız girdi. «dereceler» dedi biri, hasta kartlarını dağıtırken öteki. düzelterek öteyi beriyi, telaşla çıkıp gittiler. yarım saat sonra dereceleri almaya geldiler. bir aşağı bir yukarı; kırmızı mavi bir şeyler çizdiler. bu kez daha sakin gittiler.

bir elinin iki parmağı yoktu
altı yıldır sol elinin son iki parmağı kopuktu
dört gün önce
midesinin üçte birini
tırnakları gibi söküp aldılar
karnının üstüne derin çizgilerle
kalın bir çarpı kazıdılar
iki metrelik memedali
baktıkça karnına
her seferinde
kapatılan hesapların üstüne çekilen çarpıyı hatırladı
içeri düştüğünde on
hastahaneye düştüğünde onbeş kilo zayıfladı
şimdi memedali seksen kilo kadardı

büyük gürültüyle doktor girdi. hemen memedali'ye; «seni bugün çıkarıyorum» dedi. «bunun kâğıtlarını hazırlayın» bir ikisi çıktı. memedali buz gibi oldu. haber vermemişti kimselere. birkaç saniyede olacakları sıraladı. daha dikişler bile alınmamıştı. bir korku bulutu geçti gözlerinden. gözleri, gözleri gene de, bir buçuk yılın özlemiyle zerdali dalına asıldı.

oğlu düştü aklına
kızı düştü
(dört yaşında)
sonra
baş örtüsünü düzelten kınalı elleri
gözlerini
gözlerini delen gözleriyle
ince
ipince bir sızı düştü
nah şuraya kadar gelmiş
şuraya oturmuş.
yüzüne bakmaya bile cesaret edemeden
«memedali»
ben gene fabrikaya dönecem
ağar geliyo babanlar üstünde
köyde başka gözle bakıyorlar
senin de ihtiyacın var hem
«ne dersin ha»
«ne derim ha»

iki aydır köydeydi. geldiğinin haftası kaçak görüşmüşlerdi. o zaman memedali; alt koridorda, çamaşırhane yanında, kapıda jandarma ve ayaklarında pranga. yalnız başınaydı. ayağa kalkınca; sanki odada başka bir yer kalmıyordu. ve dört gün önce memedali'nin bulunmadığı duruşmada, sekiz kişiden gayri, memedali dahil serbest bırakıldı. bundan habersiz aynı gün memedali bıçağa girdi. aykırı çizgilerle karnına kalın bir çapraz çekildi.

demir kapıdan yalpalayarak dev gibi
(çıksa böyle çıkardı)
memedali çıkmadı da
sanki
koskoca mapushane memedali'nin içine girdi
«dört kolu da kelepçeli
ayakları duymasın ha
sus

gözleri
en az dört duvara mahpus
bir dize bulutu geçti gözlerinden
içlerinden yalnız biri yandı
«hırsından ağlatacak kadar ümit»
ve memedali
ağlayacak kadar utandı

ayrılıyordu. odaya gelince önce şaşırdı, sonra sarsıldı. selçuğu sedyeye koymaya çalışıyorlardı. selçuk öğleden sonra bıçağa gidecekti. şimdi olanların hepsinden habersiz ve yüzü bakılamıyacak kadar aydınlıktı. sedye morgo gidiyor. bu ondokuz yaşındaki selçuk'tu. selçuk, iyi çocuktu

hastane önünde zerdali
dallarına yas düşmüş
gencecik yaşında selçuk
ölümlerle örüşmüş

zerdali dalına yas düşmüş
dallarına daha çok yas düşer
düşer de
ama böyle zerdali dalı gibi

gözleri çok uzaklarda, ağır ağır, döndü. doktor sadece haber göndermiş: «morga kaldırsınlar» doktor yarınki piknik için dostlarının düşüncelerini sormakta: evet eczacı da gelmeli. hemen bütün devrimci arkadaşlar, şöyle gösterişten uzak, ormanın sakin bir köşesinde (amerikan marka otomobilleri, avrupa kotları, kendi malı devrimcilikleriyle) ... doktor ha! doktor kendine göre bir numaralı devrimci. ilk geldiği gün memedali'ye: «adam olun oğlum. hapise düşmüşsün. neden? çaldığın için mi? birini vurduğun için mi? hayır. düzenin bozukluğundan. bak oğlum, ben ezilenin yanındayım...» söylevi, memedali'ye ağzını açtırmadan yarım saat sürmüştü.

ve bu devrimci doktor
bu devrimci doktor gibi doktorlar
bu memlekette
sayılamıyacak kadar çoktur
«atacaksın» diyordu «şu önlüğü»
«gireceksin işçinin arasına»
«şöyle şöyle» diyeceksin
«durum bu»

«sömürüyorlar seni
hakkını almalısın
birleşmelisin
greve gitmelisin»
doktorlara göre birleşmek de
grev de
bu denli basit bir olaydı
gene doktora göre devrim
«hadi» dedin mi
yapılacak kadar kolaydı
ama

doktor, daha ilk fırtınada kaldırmıştı kaputunun yakalarını ve taşıyamıyarak kendi yükünü, eğmişti başını. köşe başında çatılmış tüfeklere taktırmamak için eteklerini; bir o yana, bir bu yana seke seke; sanki kırk yıllık hokkabazdı. doktor o zaman: kördü, dilsizdi, sağırdı. doktor bu gün ateşli devrimci gene. kendi deyişiyle fikir kulüplerinin «gizli üyesiydi» vesaire. küçücük tehlikede doktor tiril tiril. başı boynunun cılızlığını haykırır gibi yerde. oysa: bu kavga

değil öyle kendi yükünden
iple bükülmeyen başlar ister
bilek ister
bilmek ister

öyle gümbür gümbür
öyle yürekten
ve
yalın bir saldırmayla hışım gibi girerekten
kafalarına
koltuklarına
ve tekmil vücutlarına
meseleyi bilmek kadar
daha da çok
döğüşmek ister

memedali, selim'i buldu. selim hastanede teknisyen. selim yaman çocuk. memedali'nin çıkarıldığına çok kızdı. kitap ve bir miktar para verdi. kalması için kendilerinde, boşuna israr etti. son bir kez doktoru göreceğini söyleyerek memedali, öpüştüler.

memedali
        ve domur domur zerdali
                vedalaştılar
n'olur n'olmazdı
giden
        ya döner ya dönmezdi
dönse de dostunu
                ya bulur ya bulmazdı

«buna bir diyet çıkarın» dedi doktor. «dikkat edeceksin». hemşire çıktı. doktorun gözü kitaplara takıldı. «vay anasını...» memedali itapları bavullu koluna sıkıştırdı. doktor memedali'nin karnını yokladı. sonra ellerini alkolle temizlerken: «dikişler için geleceksin.» aklı hâlâ kitaplarda. «okumayı seviyorsun herhalde?» hemşire diyet listesini getirdi. gözü memedali'nin omuzlarında, çıktı. şimdi ikinci dahiliye odasında yalnızdılar. bu memedali'nin beklediği andı. doktor devam etti: «iyi bakmalısın kendine. haşlama, bal, süt, hatta...» memedali baştaki eliyle bir yumruk patlattı. nokta. hiç telaşsız koridora çıktı. birazdan ana baba günü olurdu burası, memedali karnında çaprazla, kolları kelepçesiz şehre karıştı.

sen
hazırlığına sığmayan şehir
sen
adımları umudundan büyük esir
                soluğun yarım yamalak gelir
doktor
yarım yamalak soluyordu
(zorla ayılttılar)
eksiksiz okumuştu
memedali'nin gazetede yayınlanan serüvenini
her yaptığına
büyük bir hayranlık duymuştu
fakat
hâlâ o kahramanın
bu memedali olduğunu bilmiyordu.

nihayet tren kalktı. çatallı'ya ancak ikindi üzeri varırdı. oradan da iki buçuk saat kadar köy çekerdi. köy bir kor gibi düştü yüreğine. bir türlü ne küllenen. ne tutuşan kor. ve türkiye'nin yüzde onu alev, yüzde yetmişi kor, geride yüzde yirmi kalıyor, asıl yanan yakan, yüzde hesabına bile girmiyor.

yedisinden onikisine öğrenci
yirmiye kadar çiftçi
yirmiikiye kadar asker
yirmiüçten sonra demirdöküm'de işçi
azda olsa yirmiyedisine kadar köylü memedali
burada gayri ihtiyari sustu
bundan sonra memedali
yirmi aydır yüzde yüz mahpustu

işe girişinin ertesi günü memedali, yirmi kiloluk balyozu yirmi saat üstüste sallamıştı. bunun için kendine «aptal ayı» diyen dört kişiyi, insanlıktan çıkarana kadar dövmüştü. sendikalı olmadığı halde, bu davada memedali'yi destekleyince sendika; sendikaya gözü kapalı girdi memedali. ikide bir memedali'nin yumruğu masada, okudukça büyüdü memedali. vurdukça büyüdü yumruğu ve memedali sendika temsilcisi büyük çoğunlukla.

tutuklanan pazar'lar
kana bulanan haziran'lar
mart gibi korkulu rüyalar
götürülmeler
getirilmeler
götürülmeler
getirilmeler
joplar
yumruklar
ampuller
tel uçları
erkeklik acıları
büyük direnmeler
öğretmenler
öğrenciler
doktorlar
vesaire
ve kıvranmalar
kıvırmalar
delirme numaraları
keşkeler
«ah»lı «vah»lı yakınmalar

oysa gidiyor tren. hiçbir zaman aynı yollardan, aynı şekilde bir daha geçmeyecek. duracak. kalkacak: ama, tren mutlaka gidecekti. tren yarı yolu aştı, tren, tren olduğunu bilecek kadar hedefe yaklaştı

memedali
iki bölüm arasına bıçakla kazınmış
iki dize okudu
bunlar dize değil
saplanacak yerini şaşırmış iki oktu

gizli gizli avunmuştu. öyle ya, köyü vardı. köyünde anası, babası, dağ gibi kardeşi; eh, aç kalmıyacak kadar da birşeyler vardı. biraz güç olurdu köye dönmek. ama! n'apsındı, dönerdi. sonradan hesapta olmayanlar girdi araya. dönmek güçtü. içeri alındığında, karısı fabrikada çalışmaya başlamıştı. hastaneye düşünce, kardeşi köye getirmişti. memedali köyü, son sığınak olarak saklamıştı.

tren yavaşladı
memedali'nin yüreği hızlandı
tren dururken
nerdeyse o da duracaktı
memedali
çatallı'nın çatal çatal dereleriyle kucaklaştı
bu dev gibi garip yolcu
bir ikindi üzeri
üç parmaklı elinde gurbetin son ucu
öyle ikincilikli
ve öyle garip
                    ağır ağır
üç saatlik dermansızlıkla yola girip
sırtında hafif kanburu
gözleri duru mu duru
gözlerinden
                üç saatlik yol
gözlerinden köyü geçiyordu
köyde çocukları
köyde karısı
                    yanı yanıverdi nah şurası

mahpusluğu, verdiği üç parmağı. bütün tırnakları ve midesinin üçte biri, yol boyunca sıralandı. koğuşta bir kavgadan sonra (kavga sabun yüzünden çıkmıştı. remzi'nin sabunu yok. para gönderen de. oysa rifat'ın hanımı da öğretmen. beyaz çamaşırlar, yiyecekler getiriyor. ve bir sabah, kullanınca remzi rifat'ın sabununu; birbirine girdi bu iki devrim adamı) kara kara düşünürken, şu sonuca vardı memedali: «karım benden daha devrimci» bundan sonra hâlâ dağılmıyan kalabalığın ortasına girip, oldukça hokkalı tükürmüştü. ve hiç bir şey yokmuş gibi çekip gitmişti.

bir sızı kavurdu karnını
karnı
        kor gibi
karnı yangın yeri
biraz daha kanburlaştı
bastırdı üç parmaklı elini
yanıyor parmakları
                        (sırça sırça karnı)
gülle gibi ağır geldi bavul
sıyrıldı parmaklarından
ve
memedali kıskıvrak
«sait muhbir çıktı»
                        yanıyor karnı
«başkan kendini sattı»
                        midesi bulandı
«yargıç konuştu»
memedali kustu

köksüzmüş gibi devrildi çam
eski dere yatağına on adım kala

bacaklarına doğru bir uyuşukluk indi. memedali yekindi. elleri, dizleri ve bavulunun yardımıyla doğruldu, geri çekilmeye başladı ağrı. gözlerinde mücadeleyi kazanmanın parlaklığı, bu parlaklığın içinden bir keder bulutu geçti.

uzun kavak gıcır gıcır gıcırdar
ana benim sol yanımda sancı var
ben ölürsem bana kimler acırlar
acımayın benden nice genci var
aman dostlar benden nice genci var

ıslık gibi bir inleyişle
çatlak dudakları kasıldı
diyesin ki
canverdi türkü
(memedali ikinci kez yıkıldı)
kasıklarına doğru bir ılıklık
üç parmağı karnında
üç parmağının üçü de ıslak
dikişler
dikişler
dudakları mosmor
memedali ağlıyamadı

gömleğinin önünü parçaladı. tam çaprazın kesiştiği yerde bir grilik başını uzatmağa çalışıyor. sapsarı bir su böbreğine ve kasıklarına doğru yayılıyor. büyük bir soğuk kanlılıkla, gri şişkinliği içeri bastırmağa başladı. baş parmağı karnında, doğrulup, üç parmağında bavuluyla yola koyuldu.

korkunç bir yaşama hırsı duyuyordu
«daha yapılacak çok şey var
dizlerinde derman yok
öyleyse memedali
bavulu bırak»
ve emanet edip bodur bir meşeye bavulu
sekiz parmağı da karnında
memedali tekrar yola koyuldu
yol uzun
bu yol köye varır mı ki
varsa da
memedali'de hayır kalır mı ki
memedali'de hayır kalmadı
ve üçüncü kez yıkıldı

«ne yüzle» dedi «köye» «yenilmek» toplandı da boğazında, zaptedemedi hıncını. yumrukladı, gene yumrukladı yattığı yerde sonra karnını. karnı yumuşacıktı. yumrukları sert ve ıslak. boğazındaki düğümün hıncını, yumruklarıyle karnında çözmüştü. memedali son kez doğruldu

yirmi dokuz yılı almış ardına
göğsünü
dağ gibi ileri verdi
ve
yirmi dokuz yılın sertleştirdiği ellerini
balyoz gibi indirerek karnına
son kez katlandı

ve memedali son kez yıkıldı. ve midesi barsakları bohça gibi dağıldı. memedali'nin yüzü şaşılacak kadar aydınlıktı.

bir kuş uçtu çalılıktan
bir çift kanat çırptı gözlerinde
sonra
maviliğini kucaklayacakmış gibi süzüldü gözlerine
gözlerinden gerçekten bulutlar geçti
memedali artık

kendi maviliğinde
kendi maviliğinden başka hiç birşey
görmiyecekti,

akşam, biraz daha can çekişti. dağların bu yüzü iyiden iyiye gölgelendi. akşam gene can çekişecek. dağlar gene gölgelenecek. bunlar bulut bulut senin gözlerinden geçmez ya:

tren durmayacak memedali
yol köye varacak
zerdali dalının hüzünlü bakmıyacağı günler de gelecek
memedali
yapılacak daha çok şeyler var
ama
bu uzak değil
kerem

«ah» yerine «oh» çekecek .
ve aslı'yı kucaklayacak memedali
gıcırdayan
acının
hüznün saltanatı
kavak değil
bu günler uzak değil memedali
keremler üreyecek
yangınlar yürüyecek
oğlun
parmaklı ve tırnaklı büyüyecek memedali
yüzdeyüz kavgadan sonra
yüzdeyüz yaşanacak günler
gelecek memedali

Aşık İhsanî

HALK OZANI GÖZÜYLE KİTAPTAN TİYATROYA

ONİKİ MART KABA GELDİ
SÖZ DÖNDÜ KİTABA GELDİ

İzmir'e çağrılı olarak Sinema ve Kültür Derneği adına bir konser vermeye gitiydik geçen gün. Var olsun ege halkı salonu saatinden önce doldurarak karşıladı bizi.

İzleyicilerimiz arasında işçiler, köylüler, öğretmen ve öğrenciler çoğunluktaydı o akşam.

Sanatsever, İzmir halkının isteğine elimizden geldiğince karşılık vermeye çalıştık. Konser bitimi bizi görmeye gelenler arasında biri iyi bir tanıdığımız çıktı. Sanat çevresinin de yakından tanıyacağı Günay Akarsu idi bu.

Hararetle el sıkıştık. Günay'ın ak yüzünü kara kızıl bir sakal örtecek gibi kaplamıştı. Bu buluşma, belleğimi birden 1964'lere götürdü. Bir cumartesi günüydü galiba dostum yayıncı Remzi İnanç'ın küçücük kitabetinde tanışmıştık kendisiyle. İzlem Yayınevinin sahibi olarak tanıtmıştı Remzi Günay'ı bana.

Günay, yayınevinde, çoğunluk büyük Türk şairi Nazım Hikmet'in şiir kitaplarının yayınlandığını söylemişti. Ben o ara güllü bülbüllü şiirler yazmayı yenicek bırakmış, beecrebildiğim kadar devrime yönelik şiirler yazmaya başlamıştım. Son şiirlerim Günay'ın ilgisini çekmiş olacak ki, İzlem yayınları arasında bir kitabımın çıkabileceğini söyliyerek sevindirmişti beni.

Aradan tam on yıl geçmişti.

Nasılsın üstadım, sıhhatin, kitapların nasıl, yayınevin iyi gidiyor mu? Sözüm üzerine güleç yüzünün birden değiştiğini gördüm Sanatçı Günay Akarsu'nun. Acı bir gülümsemeyle: Yarın boş bir zamanında konuğum ol istersen. Hem bir kez daha görüşür hem de konuşuruz bu konuları, dedi.

Ertesi gün buluştuz, aldı biz DEV-OZ üyelerini Karşıyaka halkevine götürdü. Orada, sonradan sanatçı arkadaşları olduğunu gördüğümüz bir grup hanımlı erkekli güler yüz daha karşıladı bizi.

Arkadaşlardan birinin demleyip getirdiği hem kan kırmızı çay içtik hem konuştuk... Söz döndü dolaştı kitaplara geldi. Aldı Günay Akarsu :

ELLERİN YURDUNDA AYA BAKILIR
BİZİM MEMLEKETTE KİTAP YAKILIR.

— 12 Mart 1971 öncesi 65 çeşit kitabım çıkmıştı. Kitap düşmanlığının yurt düzeyine yayıldığı günlerde, birer evlat gibi bakıp geliştirdiğim kitaplarıma bir şey olmasın diye onları bir depoya kilitleyip kapağı İstanbul' dan İzmir'e attım. Fakat dönüşte kitaplarımın bir tekini bile bulamadım kilitlediğim yerde.

Sordum, soruşturdum; sonradan sıkıyönetimce gönderilen bir cemseyle kitaplarımın alınıp bilinmeyen bir yere ötürüldüğünü içim sızlayarak öğrendim. Borç, harç edip onları çıkarmış okurun görüşüne hazırlamıştım. İkiyüzbin lira değerindeydi kitaplarım...

Günay konuşurken oradakilerin yüzüne şöyle bir baktım: Hemen hepsinin ak alınlarının kırışmış, başlarının öne eğilmiş, yumruk ve dişlerinin sıkılmış olduğunu rahatlıkla gördüm.

Bende de aynı hal vardı. Bir ara bir şeyler söylemek istedim. Diyemedim ama diyeceğimin tümünü bir tükrük yaparak kitap düşmanlığının üstüne, ayaklarımın dibine aak tu diye fırlattım.

Öğretmen dostum Çetin Över'in Adana'daki evinde duymuştum bir de: Öğretmenin biri dişinden tırnağından biriktirip arttırdığı üç beş kuruşla aldığı kitaplarını,

kitap düşmanlarının kirli ellerine geçmesin diye onları tenekelere yerleştirip toprağa gömmüş...

Eskiden teneke ya da küp içinde altın gömerlerdi toprağa. Şimdi kitapların gömüldüğü görülüyor.

Bir de Türkiye'nin neden uygar ülkelerden geri kaldığını sorup soruşturuyoruz. Cemselerle depolardan kitap alınıp yakılmaya götürme ve yakılmaktan kurtulsun diye kitapları toprağın altına gömme örneği güzelim Türkiye'nin geri kalmışlığına yeterli kanıt değil midir?

Bu yıkıcı ve o kadar da utanç verici olaydan sonra üç uzun yıl kendine gelememiş Günay Akarsu. Yeni yeni toparlanmakta sanatçı yayına yeniden başlamış. İlk kitabının, daha önce gene kendisinin çıkardığı «Nazım Hikmet» şiirleri olduğunu gördük.

Oyunu görürken düşündük biraz

Böyleleri neden sık sık yapılmaz.

Kitap yayını yanısıra bir de tiyatro sanatını sürdürdüğünü söyledi. Yeni yapıp yönettiği «Açan açana» adlı piyesinin bir provasını bize de gösterdi. Akademi mezunu hanımı Nur da görev almıştı «Açan Açana»da. Ayşen adlı hanım bir sanatçının oyun üstündeki düşünceleri oldukça ilgimizi çekti...

Oyun alabildiğine çarpıcı, her sahne ayrı bir gerçeği yansıtıyordu. Sanatçılar başarıdan başarıya koşuşuyordu oyunun her dalında. Yoksulun sazı, İbrahim'in dekoru Günay'ın düşündüğünü tamamlamış, oyun ayrı bir büyümüştü. Çok olmamakla beraber gördüğüm tiyatro oyunları, içinde beni en etkileyen oyun bu oldu diyebilirim.

Çünkü seyredeni bir yay gibi gerdirip karanlığı vurmaya çağırıyordu oyun yer yer Hilesiz bir merhaba sahnesinden sonra bir kralla halkının tartışması vardı oyunun bir yerinde. Başlı başına bir başarıydı burası. Önceleri halk üstünde etkenliğini sürdüren kral sonunda teker teker uyanıp çoğalan halkın etkisi altında ezilip yok oluyor. Bunu büyük bir ustalıkla uygulayan sanatçıları, dolayısıyla Günay Akarsu'yu alkışlarken, daha sonra böyle yüzde yüz halk için yararlı olacak eserler neden sık sık yapılıp halkaya sunulmaz diye düşündük.

Adnan Yücel

EMEKÇİYE ŞİİRLER

— I —

Eğer varsa tezgahın birinde kan!
Kırılan bir kaval kemiğinin
Çatırtısı geliyorsa dişlilerden!
Ya bir kolundur parçalanan
Dönen çarklar arasında,
Ya da bir parmağındır uçuşan
Keskin doğrama bıçaklarında...
Yine yırtıyorsa havayı çığlıklar,
Başlar ayrılıyorsa gövdelerden
Bil ki, arkadaşlarındır savrulan
Korkunç grizu patlamalarında...
Tüm bunlar nedendir biliyor musun?
Hep sunulasın diye sen
Bir tutam can
Bir tabak kan
Ve bir bardak gözyaşı olarak
Beylerin görkemli sorfalarına.

— II —

Seni tepeden kuş bakışı görenler
Ya iş yerlerinde bilirler tozlar içinde
Ya da üstü açık servislerinde bilirler
Soğuk sabahların erken saatlerinde,

Ama bilmezler,
Bilmek istemezler ki beyler!
Gezindikleri bulvarların her adımında
Kaygan asfaltların her karışındasın sen.
Kat kat yükselen binalardasın
En güzel yıllarını çürüttüğün
Mahpushane duvarlarındasın sen.
Onlara içilecek su kadar önemli
Solunacak hava kadar gereklisin
Çünkü emekçisin, alın terisin sen...
Sen onlar için tüketirsin ellerini
Onlar için didinirsin hayatın boyunca.
Oysa onlar?
Onlar hiç bir şey vermez sana
Seni onlara tutsak eden
Kahbe bir zincirden başka.

DUYURU

Halkevimizin Dil-Tarih ve Edebiyat Kolu, bir hikâye yarışması düzenlemiştir. Yarışma şartları şöyledir:

1. Yarışmaya herkes katılabilir.
2. Yarışmaya katılacak hikâyeler daha önce başka yerde yayınlanmamış olmalıdır.
3. Bir hikâyeci, yarışmaya en çok üç eserle katılabilir.
4. Hikâyeler devrimci bakış açısına sahip olmalı ve halkın büyük çoğunluğunun anlayacağı bir dille yazılmalıdır.
5. Hikâyeler en çok yirmi sayfa uzunluğunda olmalı, daktilo ile çift aralıklı yazılıp altı nüshası halkevimize gönderilmelidir.
6. Yarışmacılar takma ad kullanabilirler. Ancak, hikâyeleriyle birlikte, ayrı bir kâğıtta açık adreslerini ve çok kısa özgeçmişlerini bildirmelidirler.
7. Yarışmada Birinci, İkinci ve Üçüncü gelen hikâyelerin yazarlarına çeşitli kitaplar hediye edilecek ve derece alan hikâyeler, Halkevi Bülteni'nin «Hikâye Yarışması Özel Sayısı»nda yayınlanacaktır.
8. Yarışmacıların, hikâyelerini en geç 15 Ocak 1975 tarihine kadar halkevimize posta ile yada elden ulaştırmaları gerekmektedir.
9. Yarışma sonuçları 19 Şubat 1975 tarihinde açıklanacaktır.

10. Yarışma Seçici Kurulu, şu kişilerden oluşmaktadır: BEKİR YILDIZ, ATAOL BEHRAMOĞLU, ADNAN ÖZYALÇINER, SÜLEYMAN ÜSTÜN ve MEHMET ERGÜN.

FATİH HALKEVİ
Dil-Tarih ve Edebiyat Kolu

Yazışma Adresi :

Fatih Halkevi
Hikâye Yarışması
Fatih/İstanbul

AÇIKLAMA

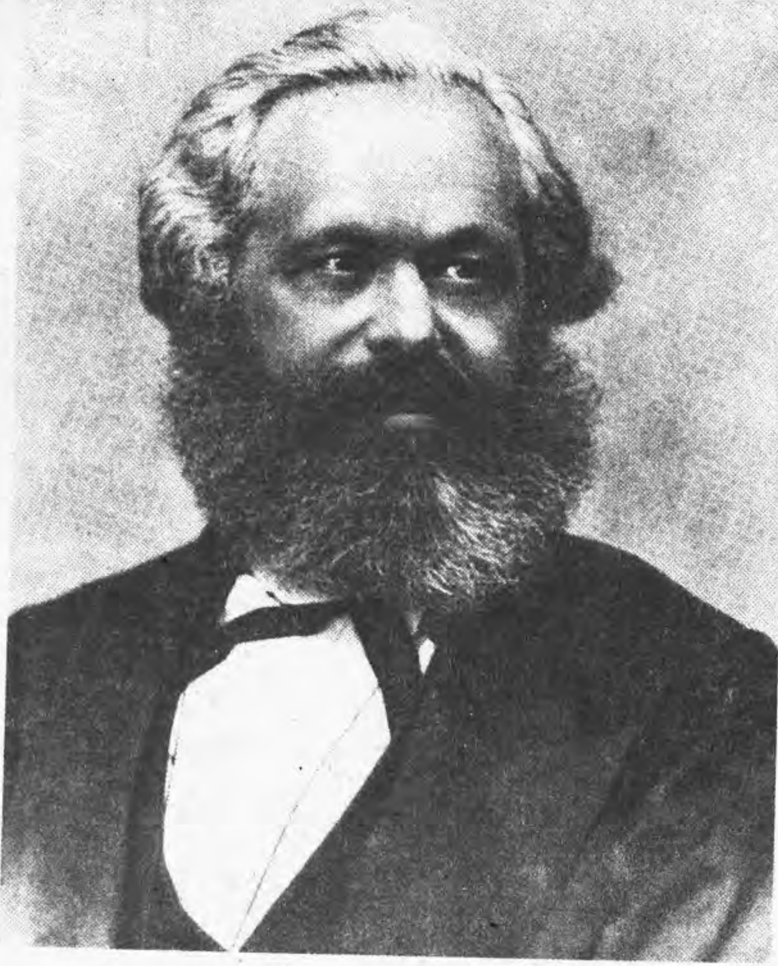
1 — Dergimizin Ocak 1975 sayısı Yeni Adımlar 1975 Yıllığı olarak çıkacaktır. Bu sayıda Ekonomi, Siyaset ve Sanat'la ilgili son derece önemli büyük incelemeler, dünya basınından seçmeler yer alacak. 200 sayfayı aşacağını umduğumuz Yeni Adımlar 1975 Yıllığının **fiyatı 15 liradır.**

2 — **Yeni Adımlar Sabahattin Ali Hikâye Yarışması**'nın sonuçları ve kazananların hikâyeleri Yeni Adımlar 1975 Yıllığında yayımlanacaktır.

3 — Bu sayımızın kapağında ilân edilen «Burjuvazi, küçük burjuvazi ve proletarya» başlıklı yazı Ocak sayımızda bir bütün olarak yayımlanacaktır.

4 — Yeni Adımlar'ın yıllık abonesi 100 TL.dır. **Altı aylık abone** yoktur. Abone bedeli dış ülkeler için 200 TL.dır.

Yeni Adımlar

k. marx

ücretli emek ve sermaye

8 lira

1 - İSPANYA'DA İÇ SAVAŞ ve FAŞİZM
P. Nenni
256 sayfa, resimli — 20.—

2 - EKONOMİ POLİTİĞİN TEMEL İLKELERİ
Nikitin
280 sayfa — 15.—

3 - MARKSİST EKONOMİ EL KİTABI
Ernest Mandel
456 sayfa — 30.—

4 - İKİ TAKTİK
Lenin
208 sayfa — 15.—

5 - NÖBET
Metin İlkin
Hikâyeler, 160 sayfa resimli — 10.—

6 - DEMİR TUFANI
A. Serafimoviç
Roman, 240 sayfa resimli — 15.—

7 - MARKSİST DEĞER TEORİSİ
ve KAPİTALİZM
H. Denis
160 sayfa — 10.—

Listedeki Kitaplar :

Kitapçılara %25 indirimli ve ödemeli gönderilir.
Posta masrafları yayınevimize aittir.

orhan suda P. K. 1 sirkeci - İstanbul